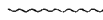

STUKKEN

OVER DEN TEGENSTAND DER UTRECHTSCHER KATHOLIEKEN, ONDER LEIDING VAN DEN SCHOLASTER VAN OUDMUNSTER JACOB CUYNRETOEFF, TEGEN DE UNIE VAN UTRECHT.

MEDEGEDEELD DOOR

Dr. P. L. MULLER.

In den zomer van 1578 had graaf Jan van Nassau de beweging tot eene nadere vereeniging der Noord-Nederlandsche gewesten met Holland en Zeeland in gang gebracht, en met krachtige, zij 't ook meest bedekte hulp van zijnen broeder, den Prins van Oranje, en van allen, die als deze tot geen prijs onder het gezag van den koning van Spanje wilden terugkeeren, in December het zoover gebracht, dat de Nadere Unie voorloopig op behagen der respectieve meesters door de afgevaardigden van een aantal provinciën kon worden geteekend. Doch zoover gekomen, scheen de zaak te zullen schipbreuk lijden op den tegenstand van de velen, die in een dergelijk verbond, waarin de katholieke godsdienst niet gewaarborgd en de vrijheid der gewesten eenigermate door een bondsgezag aan banden gelegd was, een gevaar zagen. Eigenlijk was er in geen enkel gewest onder regenten of bevolking eene meerderheid voor het plan, maar de voorstanders

hadden in hun voordeel, dat zij wisten wat zij wilden, en juist dit ontbrak aan de oppositie. Bovenal was dit het geval te Utrecht, waar de oude geschillen en veeten niet waren afgestorven, maar onder nieuwe partijleuzen voortleefden. Stadsregeering en burgerij waren er al sinds lang der nieuwe orde van zaken toegedaan, al waren er ook onder beiden talrijke goede katholieken; de edelen waren dat meestal ook, maar de geestelijkheid der vijf kapittelkerken van Utrecht kon in de Unie, in verband met de gebeurtenissen sedert 1576 en met de wijze, waarop in Holland en Zeeland met het recht der katholieken was gehandeld en waarop vele voorstanders der Unie in andere gewesten tegen de kerk te werk gingen, niet dan haren eigenen ondergang zien. Niet dat de meeste kanunniken heftige ijveraars voor het katholicisme waren of dat men ze van Spaanschgezindheid moet verdenken, maar zij hadden zich bij de omwenteling aangesloten om der wille der privilegiën, die zij zoo krachtig tegen Alva hadden verdedigd, toen zij aan het hoofd stonden der oppositie tegen diens belasting- en regeeringstelsel. Zij waren conservativen, die niets liever wilden dan in vrede en rust de voorrechten genieten, die hun van ouds toekwamen. Natuurlijk gold dat niet van allen: er waren zeker zoowel enkele ijveraars voor het katholiek geloof en het herstel van het wettig gezag van den katholieken koning onder, als meer of minder openlijk hervormingsgezinden en besliste tegenstanders van elke overeenkomst met den landsheer. Maar de groote meerderheid in alle vijf kapitelen bestond zeer zeker uit conservativen, die in twee partijen gesplitst waren: in hen, die in tegenstand tegen de bewegingspartij heil zagen, en hen, die meenden, dat men, om althans een deel der voorrechten te redden, den stroom volgen moest.

De laatsten waren vooral talrijk in het Domkapittel, sedert de domdeken Johan van Bruhesen was uitgeweken en de vicedeken Ausonius van Galama, proost van Noordhuizen, een gematigd en zeer bejaard man, er voorzat. Daarentegen waren de eersten sterk vertegenwoordigd in de kapittels van Oudmunster en St. Jan; dat van St. Maria schijnt zoo goed als geheel reactionair te zijn geweest, terwijl dat van St. Pieter meer lijdelijk bleef. Doch in de meeste kapittelen waren enkele ijverige patriotten, die elken reactionairen maatregel tegenwerkten, zoodat van een krachtig optreden der kapittelen als corporatie, als leden van de Staten, niet veel komen kon. Daarom trachtten enkelen, die meer energie hadden dan de meesten dier meestal reeds bejaarde en door een zeer gemakkelijk leven verwende heeren, hunne bekenden onder den adel en de burgerij tot tegenstand tegen de Unie, die zij voor de belangen van stad en gewest allernadeeligst achtten, op te wekken. Die pogingen werden echter terstond ruchtbaar en gaven aan de stadsregeering aanleiding tot een zoo krachtig optreden zonder aanzien van personen of voorrechten, dat zij niet alleen allen tegenstand brak, maar ook elke oppositie deed verstommen. Niet alleen de geestelijkheid, maar alle katholieken berustten sedert dat oogenblik in het toetreden van Utrecht tot de Unie, en zelfs in de door de regeering aan hen opgelegde overeenkomst omtrent het uitoefenen der beide godsdiensten, die heette te moeten dienen tot wegname van alle tweedracht, doch in werkelijkheid het begin was van een verbreken van het Satisfactietractaat van 1577 en van de uitsluitende heerschappij der Hervormden.

Over deze onderneming der katholieken en dit optreden der stadsregeering daartegen is maar zeer weinig gezegd door degenen, die zich met het tot stand komen

der Nadere Unie hebben bezig gehouden ¹⁾. Wat men er van wist was in de hoofdzaak dit: er was een geschrift door den scholaster en vicedeken van Oudmunster Jacob Cuyntorff tegen de Unie opgesteld en door zijne katholieke vrienden verspreid; daarom werd Cuyntorff in het laatst van December 1578 gearresteerd en niettegenstaande de protesten der geestelijken geruimen tijd, tot na het definitief aannemen en bezweren der Unie, gevangen gehouden; daarna werd hij losgelaten, nadat de geestelijkheid der vijf kapittelen was gedwongen geworden, de Unie door een lid uit ieder kapittel te laten onderteekenen. Slechts in Buchelius' *Descriptio urbis Rheno-Trajectinae* kon men er iets meer van vernemen. Daar worden (blz. 74, 75) de namen ²⁾ medegedeeld dergenen, die zich vooral tegen de Unie verzet hadden, met bijvoeging dat zij gevangen genomen en ongeveer half Januari weder losgelaten waren, met uitzondering van Cuyntorff, die eerst in 't laatst der maand ³⁾ door tusschenkomst van den graaf van Renneberg onder handtasting ontslagen werd.

De hierachter afgedrukte stukken verspreiden eenig meer licht over de zaak. Zoover ik weet, zijn zij tot nu toe geheel onbekend gebleven. Wel was een groot

1) Ik zelf heb er in mijne *Geschiedenis der Regeering in de Nader Geuniëerde Provinciën*, in mijn *Staat der Vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording* en in mijne *Unie van Utrecht* maar terloops van kunnen spreken.

2) Hij noemt Johan Medemblick (dit is blijkbaar Mr. Hendrik), Johan Wachtelaer, Splinter van Hamersfelt, Nicolaes van Mierlo, Jan van Cootwijk en Johan (d. i. Jacob) Cuyntorff; van Renesse, die dadelijk weder werd losgelaten, maakt hij geene melding.

3) Den 29sten protesteerde hij mede in de vergadering van zijn kapittel tegen de ondergane behandeling. Vgl. v. d. Spiegel, *Onuitgegeven stukken*. II blz. 178 in de noot.

deel er van door den geleerden Bondam bestemd om opgenomen te worden in zijne Onuitgegeven stukken, maar deze heeft eene voortzetting zijner groote onderneming niet mogen beleven. De door hem daartoe gemaakte afschriften zijn gelukkig aanwezig in het Rijks-archief in de provincie Utrecht, waar zich natuurlijk ook een goed deel der origineelen bevindt. Uit die afschriften is het grootst gedeelte der hier medegedeelde stukken afkomstig. In de eerste plaats het geschrift, door Cuynretorff tegen de Unie opgesteld, van welk geschrift Mr. J. A. Grothe nog eene andere kopie had vervaardigd, die hier voor den druk is gebruikt; ook hier heeft (zooals ik bij de aanstaande publicatie van meer stukken zoo dikwijls zal hebben op te merken) de groote welwillendheid van onzen secretaris mijn werk aanmerkelijk verlicht. 't Doet mij groot genoeg een stuk te kunnen publiceeren, dat, zooals Bondam reeds opmerkte, zoo bij uitnemendheid geschikt is om de grieven van de tegenstanders der Unie te doen kennen, maar dat tot heden alleen bij name bekend was. Hier opent het de rei, als het belangrijkste en tevens als het stuk, dat aanleiding gaf tot het geheele onderzoek en dus middellijk misschien tot het zoo bijzonderforsch optreden van den magistraat. — Naar Bondams afschriften zijn verder afgedrukt alle stukken, die afkomstig zijn van het kapittel van Oudmunster; daartoe behooren ook het pasquil tegen de Unie en hare voorstanders en de ordonnantie tot betaling der kosten van Cuynretorffs gevangenschap; het laatste stuk drukte als 't ware het zegel op de onderwerping der kapittelen. De resolutiën der kapittelen van den Dom en St. Jan zijn genomen naar twee door Bondam afgeschrevene bundels extract-resolutiën en protocollen dezer kapittelen, die in afzonderlijke banden vereenigd zijn,

maar die hij waarschijnlijk naar tijdsorde heeft willen invoegen in zijn werk. Ook daarvan zijn de origineelen aanwezig; het voorhanden zijn der kopieën verschaftte echter groot gemak bij het drukken. Hier hebben wij dus het eigenlijke *corpus delicti* en een groote verzameling van stukken uit het kamp der tegenstanders.

Ik heb ze zooveel mogelijk naar tijdsorde gerangschikt; bij enkele, die zonder datum zijn, hoop ik daarbij niet te zeer te hebben misgetast. Zoo staan ze tusschen de overige stukken, die, afkomstig uit het archief der gemeente Utrecht, gelegenheid geven om de zaak ook van de zijde der Unionisten te beschouwen.

In de eerste plaats is dat een bundel verhooren voor de schepenbank, ondergaan door diegenen, die te dezer zake waren opgeroepen, 't zij als beklagden, 't zij als getuigen. Toelichting behoeven die verhooren niet, naar 't mij voorkomt: hun inhoud spreekt voor zich zelf. Een definitief resultaat geven ook zij niet, al hooren wij allerlei bijzonderheden en al wordt er in gesproken van zaken, die, zoo ze al geen bewijs tegen de tegenstanders der Unie opleveren, toch verklaarbaar maken, waarom de stadsregeering zooforsch optrad. Dan behooren er nog eenige stukken bij, die blijkbaar als bijlagen dienst moesten doen. Van deze heb ik alleen die afgedrukt, welke voor ons rechtstreeks van belang zijn; andere zijn van veel minder gewicht om hun inhoud dan wel om hunne aanwezigheid onder de papieren van Cuyntorff en de zijnen ¹⁾; ten minste als die niet toevallig was, wat niet volstrekt onmogelijk is: de vice-deken van een kapittel kon ze wel in huis hebben, hij had zitting in de Staten. Daartoe reken ik de voorstellen, door graaf Schwartz-

¹⁾ Zie hierna de getuigenissen p. 420, 426.

senberg namens den Keizer aan de Staten-Generaal gedaan ter bemiddeling tusschen den koning en de Nederlanders, — de brieven, waarmede de Aartshertog Matthias en de Staten-Generaal die aan de gewestelijke Staten toezonden, — en de brief, waarin de Staten van Artois aan de Staten-Generaal hunne denkbeelden omtrent eene verzoening met den koning kenbaar maken, met bijvoeging der door Parma aangeboden vredesvoorwaarden met eene vertaling van de laatste. Ik behoef niet te zeggen, dat het geheel afhangt van de uitlegging, die aan het bezit van zulke, voor een deel zeker eenigszins compromitteerende stukken, werd gegeven en van het beoogde gebruik daarvan, of men ze hier als stukken van gewicht beschouwen zal of niet.

Eindelijk zond mij nog de archivaris van Utrecht, aan wiens medewerking ik het te danken heb, dat ik hier dit alles kan geven, eenige resolutiën van den raad der stad, die op de zaak betrekking hebben en niet van belang ontbloot zijn; ik heb ze achter de verhooren geplaatst.

Behalve de enkele stukken uit het archief van Oudmunster betrekkelijk het onderteekenen der Unie namens dit kapittel, door Van de Spiegel in zijn reeds aangehaald boek medegedeeld, is dit, zoover ik weet, alles wat er tot heden over deze zaak te vinden is. Er hier over uit te wijden of er reeds nu slotsommen uit te trekken acht ik niet wenschelijk of noodig. Of er eene onpartijdige, met de waarheid overeenkomende voorstelling van wat er eigenlijk gebeurd is, uit op te bouwen valt, betwijfel ik, en in alle geval acht ik het hier niet de plaats daartoe eene poging te doen. Mij komt het voor, dat wij ook nu nog niet met volkomen zekerheid kunnen zeggen, wat Cuynretorff en de zijnen hadden op touw gezet, of zij de perken eener recht-

matige oppositie daarbij waren te buiten gegaan of niet. Hadden wij de verhooren niet, dan zouden wij geen recht hebben iets anders achter de zaak te zoeken, te minder omdat de stadsregeering, zoodra zij haren wil had doorgezet, de kapittelen de Unie hadden onderteekend en zich naar hare begeerte omtrent de verhouding der beide godsdiensten hadden geschikt, de vervolging staaakte en van alle verdere maatregelen afzag. Tot zoolang had ik in hare maatregelen, de arrestatie van Cuyntorff en het geheele onderzoek, dan ook niets anders gezien dan eene welgeslaagde poging tot intimidatie, zooals ze in die dagen van de zijde der bewegenspartij zoo dikwijls werden aangewend tegen de beangste conservativen. Maar de verhooren bevatten, zooals ik reeds boven zeide, zaken die vermoedens opwekken. Men moet bij de geheele zaak wel in 't oog houden, dat men hier te doen heeft met een revolutionair tijdperk, waarin de partijen om haar bestaan kampen, waarin dus formeel recht iets betrekkelijks is, en waarin ieder van zijne tegenstanders gewelddadig verzet verwacht.

De stadsregeering heeft zich blijkbaar dadelijk afgevraagd, toen zij van Cuyntorffs geschrift, van het verspreiden daarvan en het spreken daarover onder de burgerij vernam: wat bedoelt de oppositie? Vandaar dat vragen naar allerlei, dat er schijnbaar niets mede te doen heeft, dat trekken van consequentiën uit een los gerucht (en die zijn er blijkbaar vele geweest) en het onderzoek naar het ontstaan dier geruchten. Ik vestig hier de aandacht op het vragen naar de houding van den heer van Montfoort, van wien men kenlijk gevaar meent te duchten te hebben. De regeering koestert argwaan; of die gegrond was, waag ik geenszins te beslissen. Was zij 't wel, dan was zeker het optreden der oppositie uiterst zwak

en tamelijk onverstandig. De houding der conservativen is meestal treurig: alleen Cuyntorff en Medemblick betoonen energie en, mij dunkt, ook beleid, maar de anderen zoeken slechts heil in onderwerping en in een zoover mogelijk van zich afwerpen van alle schuld. De regeering daarentegen treedt met groote, ik zou haast zeggen met overgroote energie op, deinst voor geen verkrachten van privilegiën terug en dwingt hare tegenstanders zelfs dit te verdragen. Vandaar dat zij eene zóó volkomen zege behaalde, dat er later nimmer meer sprake van reactie was.

Er zijn ook daarenboven nog punten, die hier slechts worden aangeroerd, waarover men gaarne meer licht verspreid zag. Dat geldt met name van de zending van den kanunnik Van Nieuwburg aan den Prins, den Aartshertog en de Staten-Generaal, — vooral ook van de houding van den Prins tegenover de Unie, die zijn werk was en die hij toch niet openlijk mocht voorstaan, en tegenover den Utrechtschen partijstrijd, die 't hem zoo moeielijk maakte, om steeds onpartijdig te blijven en zijn streven naar vereeniging van alle Nederlanders tegen Spanje overeen te brengen met de belangen zijner ijverigste medestanders. Van dat alles weten wij zoo goed als niets. Gelukt het mij op den duur ook daarover nieuwe stukken te ontdekken en over 't algemeen zulke te vinden, die tot opheldering van veel wat thans nog vrij raadselachtig is, kunnen strekken, dan hoop ik die hier mede te deelen. Voorloopig zij men tevreden met de stukken, die ik geven kan.

P. L. MULLER.

I. Redenen, middelen ende motiven, waerduer men wel behoort te supersederen int aennemen, insonderheyt voor de stadt ende landen van Utrecht, van enighe Naerder Unie met enighe provincie te maken dan der gemaect is mitte Generael-Staten.

1. *Eerst*: Also duer t'aengeven van den ambasaduer van de Keyserlycke Majesteyt aen den duerluchtichsten Eertshartoge Mathias ende Generael-Staten men is besich om een gedurighe vrede te handelen, ende tot dien eynde bij den Eertshartoch aen den Staten des lants van Utrecht geschreven is, versouckende ende vermanende aen de voirseyde Staten van Utrecht, nyet te willen scheyden van de Generalitee ende Pacificatie van Gent ende te wachten van enighe nyewicheyt, waerduer die vredehandel mocht verachttert ofte belet worden, also dat men in prejudicie van dien nu geen Unie maken en kan, dselve Generalitee contrarierende, als dese geconcipiëerde articulen van de Unie doen, gelijk dat hierna breder verclaert sall worden.

2. *Ten anderen*: So dese Unie beraempt is opte seven provinciën, als Gelderlant mit Zutphen, Hollant, Zeelant, Vryeslant, Utrecht, Overijsele, Groeningen ende Omlanden, Drenth, Twent ende Lingen, dat geensins geraden is, immers voor Utrecht, hem te begeven onder dese Unie, soverre enighe van de voirseyde landen daeruuyt blijven ofte incomende daer weederom uuytscheyden, om redenen hierna volgende.

3. *Ten derden*: Also sijn Hoicheyt mitsgaders die Generael-Staten voor goet bevonden hebben die placaten te publiceren, dat bij een yegelick soude besworen worden (sulcx geschyet is) scherp tonderhouden die Pacificatie tot Gent gemaect ende die Unie bij

de xv provinciën diesvolgende opgerecht, ende dese voirseyde Unie, hier tUtrecht den VI^{en} Decembris lestleden beraempt, in vele die voirseyde Pacificatie ende Generael Unie contrariëert, en can men behouden eer, eedt, officie van onderdanicheyt ende behoorlijke societeyt (all waert oick dat dese die voer gaende universele nyet en derogeerde) buyten voerweten, belyeven ende bevelen van zijn Hoocheyt ende Generael-Staten hem begeven in enighe nyeuwe verbontenisse; ende enighe anders gemaect en mach nyet bundich zijn noch stadt grijpen.

4. Nemaer soverre den noot, perijckel off vrese eyschten, nyeuwe ofte andere Unie innetgaen, dat geresumeert wordt die Unie Generael op die voet eertijts gemaect ende bezworen, mit advijs van zijn Hoicheyt ende den Generael-Staten, gemerckt een bondel van veel pijlen onbreeckelicker is dan een ander van weynich.

5. Dat alzo oick die Unie tUtrecht beraempt contrarie valt die Satisfactie, bij zijn Princelijcke Genaden volgende die Pacificatie van Gent den landen van Utrecht verleent ende bij zijn Excellentie ende die Staten von Hollant ende Zeelant bezegelt, daerinne bevesticht werden allen den ingesetenen der landen van Utrecht haer oude privilegiën ende costumen, is gans onraetsaem tegens tinhouden van dyen, tot groot peryckel, achterdeel ende quetsinge van privilegiën ende vrijheyden hem in enigerwijs te verbynden.

6. Voorts considererende, dat geen verbontenisse en can sijn off hij en is annex servituyt, dat (genomen bij de Generael-Staten dese goet mocht gevonden worden) aleer men sulcke nyeuwe ongehoorde verbontenisse aenveerde, behoort te horen het advys van de notabelste inwoenderen des lants, so geestelijck als weerlijck, als in voortijden in gelijcke nyeuwe wichtige

zaecken wel geschyct is. Ende dat die verschrijvinge geschiede over alle die leden der Staten, geestelickheit, ridderschap ende steden, eerst op verbuerte van stemmen, daerna bij eede, item gehoort den ouden metten nyeuwen raet, dekens van gilden, hoofden van schutterien, borgerhopluyden, beveilhebben ende rotmeysteren, op indien gaettet wel, wy ons gelijckelijck hebben te verblijden, valt qualick, dat in dese dangereuse tijt deen den anderen nyet en heeft te verwijten.

7. Dat oick, soverre die landen van Gelre ende Overijssel ofte enighe van dien hem in dese Unie nyet en begeven off in haerluyder affwijcken, tlant van Utrecht, als frontier blijvende, onderworpen soude worden veel ondrachtelijke lasten, so van nyeuwe sterckten als die zijn te veranderen, ende garnisoen te ontfangen etc.; maer hoe die sterckten, te weten het casteel, tanderen tijden ten versoucke van die van Hollant binnen Utrecht geleyt ende onderhouden, ende den ingenomen garnisonen die van Utrecht becomen zijn, is die wonde noch so versch, dat onnodich ende verdrietelijck is veel daervan te verhalen.

8. Ende all schijntet, dat die van Hollant secours gedaen hebben met gelt ende cruyt om tvoirseyde slot te recoupereren, hebben dat in dien tijt gedaen tot haer selfs securitee ende verseeckerheit, ende namaels so scherp aengeschreven om betalinghe van tvoirseyde cruyt ende geleent gelt gerestitueert te hebben, dreygende andersins dinwoonderen der stadt van Utrecht in Hollant bij arrest te houden, sulcx dat tot redemptie van dien die Staten binnen Utrecht genootdruct zijn geweest den meestendeel dese laeste imposten binnen Utrecht ende opte platte landen op te rechten; daeruuyt blijkt Hollant nyet te soecken ons te bewaren, maer deur ons beschermpt te blijven,

ons latende tot haerluyder voorschans in tsupporteren mede van alle haren lasten, ende ons hemluyden in als gelijk te maken.

9. Sovele belangt tinnemen van garnisoenen, dat die op de voet van Holland soude innegenomen werden, te weten mit betalinge van haer camerhuij, ende mede dragen excijsen, imposten etc., dat die stadt ende inwoenderen duer haer presentie genot soude voelen; voerwaer nyettegenstaede dese Hollantsche ordonnantie, die disordere, die so te Haerlem als tAmsterdam ende andere steden ende vleckten, boven satisfactie, versegelinge, accorden ende eeden, bij den souldaten bedreven, behoort wel een spygel te wesen, scroem ende scrick te maken (soverre men rust ende enicheyt bemint), tzij op wat maten, garnisoen tontfangen. Ende alzo oick haer incompste duer dese ende meer andere oirsaecken veel inwoenderen uuyter stadt souden verdrieven, soude het vertreck van notable personen (gelijk een yegelijk volgende die Satisfactie hem mach vertrecken, alst nyet totten vijant en is) die stadt ofte steden ende inwoenderen scadelicker zijn, als men enichsins duer tinnemen van de knechten genot soude cunnen gevoelen, behalven peryculen ende, in cas van faelieringe van betalinghe, dat sijluyden haer leggende plaetsen hem genoechaem voer geoppignoreert behouden.

10. Noch commende Utrecht in dit verbant, soude met anderen landen gehouden zijn terstont aen te nemen nyeuwe gedurighe diversche imposten op etende ende andere ware, die men tot notelyck onderhout des menschenlevens nyet derven en mach, boven allen imposten, so die bij ons selven, duer reden verhaelt, zijn ingestelt; ende als men noch daerenboven tot een Generalitee moet contribuieren ende noch dagelicx meer ende meer voorgehouden worden, twelck

hoe ondrachelick vallen soude (nyet hebbende den middel ons quote voor de generalitee op te brengen) voer ons landeken van Utrecht, daer men tot allen plaetsen binnen een ure can uuytrijden, tmeeste paert sterijl sijnde, sware dijcken subject ende veel dat vruchtbaer is ongebruyckt blyeft, als beroeft van beesten ende gedepopuleert sijnde, dragende evenwel ondrachelicke lasten van moelen, dijcken, dammen ende outschildgelden, hebbende geen negociatie off sonderlinge comantschap off handelinge noch geen commoditeyt van dien, om duer fortune die voerlede schade ende nyeuwe imposten aen te moegen verhalen (gelijck nabuyre landen), wesende voorts doer trecouvrenen van Vredeborch ende langeduryge verscheyde exactiën, tochten ende oirlogen van tgelt so gebloet ende uuytgeput, dat onmoegelyck is sonder uuyterlicke bederff van dit lant enige verbontenisse inne te treden, daer meer nyeuwe contributie off schattingen in soude van node wesen, mit wat lichte middelen die oick mochte voergeslegen worden.

11. Sodat ons meer van node waer vrede, waertoe alrede goede preparamenten so bij den Keyserlycke Majesteyt als Generael-Staten gemaect zijn, dewelcke men nochtans nyet en souden moegen aennemen, getreden sijnde in dit verbont, dan met belyeven en goet advijs van Hollant ende Zelant, sodat zijluyden over ons blijven souden seggers van vrede off oorloch

12. Voorts, zo oick wat bij die meeste provinciën besloten worde, die minste soude moeten volgen, uuytblyvende Gelderlant, Overijsel off enighe andere provinciën, staet te noteren, dat Hollant ende Zeelant soude die meeste blijven ende twe provinciën sprekende uuyt een adem, daerduer Utrecht van macht ende groote genoechsaem teleyenste wesende, dickmael

daerduer vervangen ende verdruckt soude worden ende in plaets van een veel hoofden onderworpen blijven.

13. Ende in saecken van differenten van nyeuwen lasten ende andersins staen tot seggen ende genaden van anderen, so van die gealiëerde landen als den stadthouderen bij haer respectivelyck aengenomen, in wyens aennemen soude Utrecht als in anderen saecken dickwils connen oeverstempt ende tminste seggen in behouden; waerduer ende meer andere inconvenienten uuyt dese spruytende, die men bij experientie meer ende meer gewaer soude worden, volgen soude uuyt unie disunie, accordt discordt; dat men blijvende yegelyck in sijn vryheyt ende singularitee wel verbij mach, onderhoudende als tot noch vruntschap met sijn naburen, beter dan met nyeu verbonden deen den andren (te willen wesen van gelijcken autoriteyt) subject worden, insonderheyt daer nyet een singulier hooft en is off genoempt en wordt.

14. Ende so sich die seven provinciën verbynden soude, ten ewigen dagen duer geen oirsaecke te moegen scheyden, hoe soude het lant van Utrecht (als die gelegentheyt sich toch so woude offereren) immermeer tot haer oude vryheyt, staet, privilegie, autoriteyt ende liberteyt cunnen aspireren, dat nochtans yegelicke provincie so bij de Generael Unie als bij de Satisfactie des Princelijcke Excellentie beloofd wordt.

15. Dat men seyt, dat die dachvaerden ende versrijvinge binnen Utrecht soudent vallen ende die stadt ende gemeente daerduer profiteren, men verstaet well, dat so een profijt maer en valt over weynich personen. Ende dat om tprofijt van seer weynich nyet en behoort in aventuer, hasart ende ongewonelicke eygendom het gantsche lant ende gemeente geïnduceert.

ende vervuert te worden ¹⁾, behalven periculen, die t'enighen tijden dese vergaderinghe soude met hem moeghen brenghen.

16. Noteert noch, dat in dese beraemde Unie bedongen blijft d'articule, daerop die beraempt is te moegen veranderen, vernyeuwen na beduncken van de meeste stemmen; twelck belyeft wesende, wat is dat anders dan te maken een verbant op geenen bant ende te fluctueren in een schip sonder stuurman? ende so men bevonden heeft, dat gheen ²⁾ seeckere accorde veele nyet en hebben onderhouden, hoeveel te min tgeen dat na beduncken ende opinien van sommigen allen uren mach verandert werden!

17. Ten laesten, daer nochtans voorall behoort op gelet te sijn, is onbehoorlijk voor allen Christenen zo een verbont inne te gaen, daer t'fondament van alle lieffde ende eendracht, te weten die religie, so wordt te voren gegeven, dat yegelick, bij namen Holland ende Zeelant, soude moegen geloven na heur beduncken, lettende maer alleen als tijtelick goet ende rust mach geconserveert worden ende blijven. So nochtans accordt off forme van één religie die meeste unie ende eendracht inbrengh, ende diversiteyt in dien (gelijck wij leyder prouven) wortel ende moeder blyeft van allen twist, haet ende nijt, en onmoegelijk is op sulcke fundament een sterckte van eendracht te bouwen, behoren voorall die provinciën te beneerstigen, dat, gelijk men well will verstaen tot één wet ende munte, dat die van Holland ende Zeelant, die vrije religie, die zij in andere provinciën begeren, in den haren oick toelaten, opdat sij nyet gecauseert en

1) De hierna volgende woorden van dit artikel zijn later bijgevoegd met eene elders niet voorkomende hand.

2) Lees: „een.”

worden te tyranniseren, gelijk zij hem voermaels, omdat die vrijheyd der consciencie (so sij zeyden) besloten was, hem over anderen beclaecht hebben, om die meeste enicheyt ende conformitee te onderhouden, ende na te commen die gequetste Pacificatie ende Unie soeveel nu moegelyck.

18. Item die licentie, die in cloosteren ende collegien souden toegelaten worden, so die dient tot inobedientie ende ruine van cloosteren, goodtshuysen, wesende gasthuysen van den ingesetenen edel ende onedel, die met veel kynderen beladen zijn, behoort dit wel in state te blijven ofte breder als andere articulen gepondereert.

19. In summa: buyten advijs van dengeenen, die in de Generael Unie begrepen zijn, en behoort geen ander conform, veel min contrarie begrepen, veel min aengetogen te werden; dan soverde goet bevonden wordt bij de Generael-Staten met zijn Hoocheyt, naerder unie onder dese provincie te maken, daerover sijn Hoocheyt off yemants anders uuyten huysen van Oostenrijck, des Majesteyts naeste gelegene oor, hoeft blijvende, dat in sulcke gevalle voorall behoren affgedaen te sijn alle difficulteyten, daerinne sich yege-lick litmaet van elcke provincie mocht in beswaert vynden, opdat deen naemaels nyet en behoeft te staen tot genade van dander.

20. Bijsonder aengemerckt, dat alzo die provinciën van Holland ende Zeelant geen geloeff gehouden en hebben int accordt ende overcommen, mit haer eygen litmaten so solemnelicken gemaect, besegelt ende besworen, wat hoop is dan, dat sy enich gelove sullen houden andere uuytheemsche provincie, ende bijsonder die van Utrecht, haren nabuyren, daer zij altijts querelen ende oorlogen tegens gehadt ende gesocht hebben onder haren juck te brengen.

21. Nu also die dese Unie urgeren anderen van contrarie motiven. duer reden verhaelt ende ist noot breder te verhalen, soude willen cavilleren, alsoff sy onder dexel van dese wederstant bedectelijck sochten die voorspoet van den vyanden, opdat per aventuer in aenstaende noot tlant te min secours off vasticheyt soude hebben den gemeen vyant te wederstaen. Staet daerop te antwoorden, dat sulcx en can geen apparence hebben, dewijle uuyt tgunt vorens gededuceert is claerlick blijktt, dat men nyet bij een naeckte tytel, maer als oprechte patrioten begeert te blijven bij de Generael-Staten, onder heur ende zijn Hoocheyts ordonnantie ende resolutie als getrouwe ondersaten, ende voorts bij den eedt, die zij den anderen binnen der stadt Utrecht so solemnelick tot confirmatie van dese gedaen hebben ende noch bereyt sijn te besweren met onderpant van lijff ende goet, tot bewaernisse ende versekeringe van yegelick respectivelick sijn goeden ende privilegiën jegens allen inbreeckers, ende contrarie doende gestraft souden worden bij bannissement off andersins als infracteurs van gemeen ruste ende vrede, daermede immers alle diffidentie behoorde te cessen.

Maer ter contrarie etc.

22. Hoewel nu dese redenen geperpendeert hebbende, men verhoopt nyemants te zullen wesen, dye begeeren zall eenigherwijs zijn vaders lant in peryckel van servituyt te brenghen, nochtans dewijle moegelick in dye opinie eenighe willen persisteren, dat wy door dese Unie souden gesterckt werden; om het onverstandt, dat tuschen dese opinien is, neder te leggen, vynden nyet nuttelijck dan staetsghewijs te scicken, daerbij eenighe commissarissen moegen gevoecht werden, aen zijn Hoocheyt, Princelijcke Excellentie ende Generael-Staten, ter wedsijde remonstrerende dye

difficultheyten ende verseeckertheyden, dye uuyt dese Unie voor den landen van Utrecht zoude connen resulteren, ende wes geadviseert wordt aldaer, dat sulcx zonder wederseggen soude achtervolcht worden, ende dat men middelertijt supersedere ¹⁾.

In dorso: Middelen ende motijffen tot destructie van de Unie tUtrecht opgerecht, by Cunretorff geadviseert ²⁾.

(Naar een gelijktijdig handschrift onder de losse stukken in de Utrechtsche rijks-archieven.)

II. Verhooren van getuigen voor schepenen van Utrecht omtrent de plannen van Mr. Jacob Cunretorff.

Anno 1579 den xxix Decembris a Nativitate Domini ³⁾.

Aeltgen, huysfrou van Rijek van Bochoven, out ontrent xxxii jaeren tuychde bij hoeren eede ter instantie van den substituyt-schout, dat op gisteren naenoens ontrent twee uren thoren huys geweest is Jan Corneliss. van Helmont, ende vraechde waer hoer getuyges man was, Rijek van Bochoven; daerop zij getuyge antwoerde, dat hij buyten gereyst was nae

1) Het laatste artikel is geschreven met eene andere hand als het overige: dezelfde hand, die ook den korten inhoud van alle artikelen op den kant daarbij schreef.

2) Geschreven met eene elders in het stuk niet voorkomende hand. Met de hand van Bondam is daaronder het opschrift duidelijker overgeschreven: het hier afgedrukte handschrift is dus hetzelfde, dat ook Bondam zag.

3) Dus volgens de gewone berekening 15

Soest met zijnen vendrecht Johan Buth ende den Domheer Cleeff. Doe seyde dvoorseyde Johan Corneliss., dat hem geseyt was, dat zij utwaeren omme knechten in de stadt te brenghen; daerop zij getuyge weder seyde, dat zulx onwarachtich was ende dat hij zulcx straffen soude, ende dat zij hoopte dat hij Johan Corneliss. hoeren man zulcx nyet toe en betrouden. Ende (Nota! ¹⁾) seyde daerop Johan Corneliss., dat hij oeck daerjegens geseyt hadde, alsse dat hij zulcx geen geloeff en gaff, dan ick can tselve henluyden nyet ontseggen off ontgeven oft ten is waer; ende off zulcx wesen mochte, wouden hoer voorzien daerop hebben. Seyt voerts, dat hij Johan Corneliss. sulcx seyde gehoert te hebben van sommige personen, staende bij den anderen op de Plaets, daer hij hem bij begeven hadde overmits hij hoerde, dat zij van Rijck van Bochoven zijnen neeff praten. Presentibus Leemputh, Jaersvelt, Nijhoff, Foeyt schepenen.

Anno et die ut supra.

Splinter van Hamersfelt verclaerden bij ede, dat hij op gisteren ontboden is geweest tot Cunretorff, alwaer hij omtrent naer elf ueren quam, ende vandt aldaer Mr. Henrick van Medemblick, die canonick Reness ende bleven daer tsamens eten, ende naer den non quam aldaer mede die vendrich Helmont ende Wiel notaris, ende hij die sprect screef een request van

1) Bij de plaatsen, die de belangstelling der verhoorenden bijzonder trokken, staat op den kant „N” of „Nota”; ik zal deze aantekeningen tusschen haakjes in den tekst plaatsen, evenals hetgene omtrent de ontkenningen van andere getuigen over de besprokene punten op de kant staat. Het onderstrepen van sommige woorden of volzinnen in het handschrift, hier door cursiveering wedergegeven, schijnt hetzelfde doel te hebben.

Schetters meecht ¹⁾, ende Wiel screef oeck wat anders, alsse zekere middelen tenderende tegens die Unie ²⁾, twelck geconcipiëert was bij Renes canonick St. Jan, waeraff vier dubbelen gescreven waren, ende hij ende Medemblicks diener screven elcks mede een dubbel, continerende in effecte, dat men nyet en zoude mit die Hollanders ende Zelanders alleen handelen buten dandere provinciën ende advijs van boven te hebben; ende die vendrich sprack met Conretorf alleen, maer en weet nyet wat propoesten zij hielden, dan was van de Unie ende dat hij derhalven met zijn volck daerof gesproken hadt; ende en was daer nyet lang maer ginck terstont uut. Seyt dat Medemblick in als mede raedt gaff. Seyt dat Conretorfs soon quam seggen, dat Buth, Cleeff ende Bochoven utgereyst waren naer Hollant, ende int hondert worden geseyt ende gegist, dat zij uut mosten wesen om knechten inne te halen; ende nyet te weten bij wie tzelve gegist ende eerst gesproken is geweest. Present tmeeste deel van den gerechte.

Mr. Joannes Wiel verclaerden bij ede, op gisteren ontboden geweest te zijn tot Conretorff, alwaer hij mede een dubbel gescreven heeft, wesende die intitulatie „Middelen ende redenen waerom men op dese tijt die Unie nyet en zoude voltrecken met die van Hollant ende Zelant alleen,” die men zoude onder die capittelen uutdeylen. Seyt wel gehoort te hebben, datter geseyt werd, de spraeck ginck dat etlicke personen uutwaren om knechten inne te halen, ende dat

1) De kanunnik van Oudmunster en proost van Zutphen Johannes Schetter, op 1 December 1578 overleden, wiens executeuren Cuyntorff en Heermale waren.

2) Het hier sub I afgedrukte stuk.

onder anderen mede geseyt worden, indien men met die Hollanderen ende Zelanders alleen handelden, dat zij alhier altijts overstemt zouden worden; ende warn die Midelen vijf gehele bladeren scrifts. Presentes ut supra.

Anno et die ut supra.

Jan Corneliss. van Helmont vendrich verclaerden bij ede, dat hij gisteren geweest is tot Conretorff, die hem vraechden, hoe hij met zijn volck versproken was beroerende die Unie; daer hij op ter antwoordt gaf, dat hij daer sonderlings noch nyet van gesproken en hadde; ende aldaer worden int hondert geseyt, dat Bochoven, Cleeff ende Buth die vendrager uitwaren om knechten inne te halen, ende Hamersfelt seyt eerst ende Conretorf daernaer mede, maer en wiste nyet te nomen zijn man, van wie hij tgene voirseyt is op die Plaets gehoort hadt.

Anno 1579 den xxx^{en} Decembris.

Mr. Henrick Medemblick advocaet, gevraecht wie hem ontboden heeft gehadt om tot Conretorff te comen, seyt dat Conretorff hem ontboden heeft om te horen het concept, twelck bij Reness geconciipiëert was; ende diensvolgende is hij die spreect tot Conretorff gegaen, ende Renes quam daernaer oick aldaer, ende dit in qualite als een diener ende advocaet van (de) geestelicheit, zoe hij haer gedient heeft in de excysen voir die vijf ecclesiën, ende daernaer noch tot meermalen geweest te zijn in de vergaderinge van de gecommiteerden van dezelve ecclesiën ten huysen van Conretorff beroernde huerluder gemene affern, daer Conretorf gecommite-

teert is geweest om te reysen aen zijn Alteze ende zijn Excellencie ¹⁾).

Gevraecht off hij nyet mede in de vergaderinge geweest en is (te) St. Hieronymus, seyt aldaer nyet geweest te zijn.

Gevraecht of Conretorff verclaerden, dat hij gecommitteert was van zijn collegie, seyt dat hij vermoeden dat Conretorf gecommitteert was, zoe hij in gelijke saecken hem altijs gehouden heeft als gecommitteert.

Seyt noch op ander tijden geweest te zijn tot Cunretorff, (Nota!) als Conretorf reysden naer zijn Alteze, daerbij waren Bogart (St. Peters), Esch, Renes (St. Jan), Rumelaer als gecommitteerden van huer collegiën, zoe hij vermoet.

Seyt dat gister omtrent den middach Jacob Ghijsbertss. Van der Eem bij hem geweest is om het voorseyde concept te sien, ende dadvoacet Heij sacht mede van te vorn ende vandt het goet. Ende Van der Eem seyde, mit zijn volck daerof te zullen spreken.

Seyt (Nota!) dat Conretorf hem geconsenteert heeft gisteren morgn, om dvoorseyde ²⁾ Waeyenoyen het concept te communiceren; ende Waeyenoyen heeft hem geseyt, dat die Unie al die rotn gecommuniceert was om daerop te seggn. Seyt dat hij het concept tegens die geconcipiëerde articulen van de toecomende Unie, die noch bij de Staten nyet gesloten en is, nyet weder en heeft.

Seyt dat Jacob Gijsbertss. een concept tegens die voorseyde articulen van de Unie ontfangen heeft, ende

1) In margine: „Rogetur Coenretorff nae zijn commissie.”

2) Dit „voorseyde” is onjuist: de reden is, dat aanvankelijk de voorgaande alinea sprak van een bezoek van Van der Eem, „Waeyenoyen ende den ouden Merenborch,” welke twee laatste namen later geschrapt werden.

Merenborch oock een, twelck Merenborch Waeyenoy n gelever t heeft, zoe hij verstan heeft.

Gevraecht of hij mit enige capit tullen ende bijsonder mittet capitt ele van Ste Marien oft enige van hueren capitularen tgene voorseyt is gecommuniceert heeft, sey t dat hij mit nyemant van Ste Marien gecommuniceert heeft, noch mit ghenen capittule, dan alleen mit (Nota!) Esch, Renes ende Conretorff.

Tgerecht ende raedt ordonneren, dat Medemblick boven ¹⁾ blijven zal.

Anno 1579 den xxx Decembris a Nativitate
Domini voor den gerechte ende raeden.

Die scholaster Coenretorff gevraecht off hij gecommitteert was van zynen capitt ele omme enyge pointen te ontwerpen jegens die Unie, sey t neen, ende heeft die Middellen geconci piëert nae zynen opinie omme, overmits verscrijvinge op de Unie was, omme tselve concept mijn heeren van den capittelen nae zynen opinie (?) te vertoonen, omme te besien off zij dselve pointen zouden willen accorderen ende dselve off-off aendoen thoeren goedtduncken.

Sey t Medenblick ontboden te hebben omme zyn opinie te hooren vant voorseyde concept jegens dUnie.

Sey t dat het yerste concept gemaeckt is bij Renesse, canonick Sint Johans, dwelcke seyde daertoe last te hebben van zynen capitt ele; dan dat tselve tzynen huysse vermeer dert ende vermindert is, zoe bij hem die spreekt als Medenblick advocaet, ende dat hij off- ende aengingh vermits den sterffhuysse ²⁾.

1) D. i. in hechtenis op de boven in het huis Hasenberch aanwezige gijzelkamers.

2) Nam. het sterfhuis van Schetter, zie hierboven p. 413 Noot 1.

Gevraecht waeromme hij die notarissen, alsse Wiel ende Hamersvelt, met Medenblicx knecht ontboden hebben, *seyt* (Nota!) *omme copiën te hebben ende dselve aen andere cappittulen te zeynden.*

Gevraecht waeromme een van de copiën bij Medenblick medegenomen waren, *seyt* (Nota!) *ommedat hij dselve metten anderen cappittulen zoude communiceren.*

Seyt (Nota!) *dat hij nyemants zijne copie int particulier gesonden en heeft, noch met hem gecommuniceert.*

Gevraecht waeromme hij Hamersfelt die copie gesonden heft, *seyt* (Nota!) *dat hij dselve copie met zijn meecht tot Hamersfelt smiddaechs gesonden heeft, ommedat Hamersfelt daeromme geweest was; dan heeft dselve niet weder doen halen, vermits hij tot half zessen toe int sterffhuys was tot Schetters.*

Seyt dat hij nyet geseyt en heeft, dat goet ware dat men die copie enyge borgeren vertoonen soude, noch Hamersfelt tot zulcx last gegeven te hebben.

Gevraecht waeromme Helmont op eergisteren namiddach tot hem die spreekt huys geweest is ende wat hij hem gevraecht heeft, seydt dat hij die spreekt geseyt heeft jegens Helmont, dat die spraek tot zijnen huys gebrocht was, dat Cleeff ende anderen naer Hollant gereyst waeren ende dat daerdeur quaede suspicie was, dat zij omme knechten utwaeren; daerop Helmont zeyde dat zulcx onwarachtich was, zoe zij nae Soest waeren gereyst, ende dat Rijck van Bochoven zijns Helmonts paert daertoe begeert hadde.

Seydt dat zijn deponents zoen thysbrocht, dat hij gehoert hadde opte merckt, dat dvoorseyde personen naer Hollant gereyst waeren.

Gevraecht off hij met Helmont geen propoosten gehat heeft van den concept, bij henluyden gemaect jegens die Unie, *seyt* dat hij nyet en weet, dat hij daervan gesproken heeft; dan heeft Helmont jegens

418 *Verzet der katholieken tegen de Unie van Utrecht.*

hem daer te vorens wel geseyt, dat hij geweest hadde bij zijn vendel, alwaer gesproken worden van Unie, ende dat daer veel waeren die daerinne nyet consenteren en wilden, ende veel daerinne consenteerden.

Die substituyt-schout concludeert, dat dvoerseyde Coenretorff boven gaen sal, omme naerder van de saecke die waerheyt te weten.

Die regierders der stadt Utrecht verclaeren, dat dvoerseyde Coenretorff in bewaerder hant gestelt sal werden in gijselinghe.

Dvoerseyde Coenretorff presenteerde hantastinge te doen ende bij eede te verclaeren van tot vermaninghe weder inne te houden, ende dit behouden zijnen exceptie.

Den xxx Decembris 1579 a Nativitate Domini.

Mr. Johan van Cootwijck, Johan Wachtelaer, Claes van Mierlo.

Die regierders van de stadt Utrecht gesien hebbende die stipulatie, in scriptis gestelt van date den xxix Decembris 1578, ordonneren dvoerseyde Cootwijck, Wachtelaer ende Mierlo op Hasenberch in hechtenisse te gaen, omme op als breder van der zaecken gein-formeert zijnde, gedaen te worden zoe behoeren zal.

Den lesten Decembris 1579 a Nativitate Domini.

Antonis de Ridder hoepman verclaert, dat op gisteren naenoen tzijnen huuse bij hem geweest zijn Van de Kerck, Wachtelaer procureur, Gerrit van Honthorst, Cootwijck hoopman, dwelcke hem respondent yet aengegeven hebben, sonder te weten wat tselve was, vermits hij wel bij dranck was. (Nota. Wachtelaer ende Cootwijck contrarie.)

Rutger Aertss. verclaerde, dat Cootwijck zeyde dat indyen die Unie voertgaet, zoe zijn wij alle daegen knechten verwachtende, ende dat hij getuyge vraechde an denselven hoopman, off alle dander hoopluyden oeck alsoe jegens die Unie waeren als hij; antwoerden daerop ja. (Nota! Cootwijck negat.)

Wouter Thijss. verclaerde, dat den hoopman ende Wachtelaer op hem begeerden, dat hij mede teyckenen wilde, dat hij getuyge weygerde tselve, ende vraechden zijluyden (namentlijk Gerrit van Broeckhuysen, Mr Jan int Ossenhoeft, Steven Dyrckss. van Doorn ende meer anderen) die in weygeringe waeren, off dander hoopluyden oeck zulcx lieten teyckenen als hij dede, daerop die hoopman zeyde ja, ende dat hij mede seyde: Teyckenen wij allegader nyet, soe comen wij in last. (Nota. Cootwijck.)

Willem Splinter verclaerde dat in teyckenen geseyt worden, dat dander hoopluyden hen volck oeck zulcx lieten teyckenen.

Adriaen Adriaensz. seyt, dat hij zijnen hoopman gevraecht heeff, alleer hij respondent teyckenden, off alle dander hoopluyden hoer volck oeck alsulcx lieten teyckenen, ende antwoerden daerop: Ja se! ende dat zij zulcx doen souden.

Post meridiem 1).

Mathijs van Hensbeeck hopman seyt, dat Henrick Janss. int Vercken hem verthoont heeft zekere scriften,

1) Vóór Van Hensbeeck wordt in het HS. nog als getuige genoemd „Geuert van Amerongen procureur voir den Hove van Utrecht.” doch zijn naam is doorgeschrap. Onderaan de bladzijde staat nog met dezelfde hand: „Jasper van Teylingen te ontbieden op eergisteren geschiet van de uitgeleyde scriften. — Bernt Ansemss.”

420 *Verzet der katholieken tegen de Unie van Utrecht.*

zoe jegens die Unie ende van den hertoch van Parma, die hij nyet gelesen heeft overmits andere afferen.

Aefgen Thonis van Honthorsts huysfrou seyt bij ede, dat zij zekere scriftueren ontfangen heeft van Cunretorff ofte zijn jongen, te weten van de Unie, den Sondag voir de middach lestleden; ende Mr Henrick van Medenblick quam omtrent te XII ueren, ende bracht tot hueren huise noch drie ofte vier stucken pampieren, welcke pampieren zij tsamen voorts gebrocht heeft an Henrick Janss., *begerende dwoersejde Medemblick* (Nota contra Medenblick) *op haer dat zij dzelve scriften die goede borgers wilde laten sien*, sonder nochtans haer te seggen, dat zij dzelve scriftueren zoude wederom brengen. Present tmeeste deel van den gerechte.

Bernt Ansemss. seyt, dat Jan Wachtelaer hem op de straet heeft geseyt, dat hij hadt (Contra Wachtelaer.) *een Contre-Unie, daer hij wat of hoorden lesen, maer nyet geheel*. Ende hij gehoord wesende bij zijn hopman op de voorseyde Unie, seyt geantwoort te hebben, dat men behoorden te blijven bij de Pacificatie, ter tijt ende wijlen bij de voirseyde gouverneur ende Statengenerael anders geordonneert zij.

Anno 1579 den lesten Decembris a Nativitate Domini.

Die canonick Berck verclaerde, dat hij op eergisteren avont die wacht gehadt heeft met Amelis Wten Engh, ende dat hij alsdoen onder anderen propoosten van denselven Wten Engh gehoord heeft, dat hij seyde dat hem geseyt was van een persoon, die hij getuyge oeck wel kende, dwelcke seyde datter enyge knechten in Gelderlant laeghen ende wachten omme te besien, off die Unie alhier tUtrecht voortginge dan nyet.

Amelis Wten Engh bekent genochzaem, dat hij tgunt voersejt is geseyt heeft, ende dat hem zulcx van Rumelaer canonick geseyt was.

Anno 1579 den 1^{en} Januarij.

Mr Johan van Cootwijck hoopman seyt, dat Wachtelaer hem geseyt heeft, dat hij articulen hadde van de Contra-Unie, dwelcke hij die spreeckt begeerden te zien, ende worden dselve Contra-Unie voer de gemeente gelesen, ende gelesen zijnde worden daeromme gelacht, ommedatter innestont, dat die cloosteren waeren rijcke luyden gasthuyzen.

Johan Wachtelaer procureur voer den Hove seyt, dat hij alleen tontwerp nyet geconcipeert en heeft, dan heeft tselve helpen dicteren.

Seydt dat hij darticulen van de Contra-Unie die meente van zijn vendelen voergelesen heeft, ende dat hij dselve ontfangen hadde van Jacob Gijsbertss. Van der Eem, nadyen hij dselve begeert hadde van Mr. Henrick Medenblick, die hem die spreeckt zeyde dselve te hebben.

Seydt dat hij die Contra-Unie Bernt Ancemss. eensdeels heeft laten lesen.

Seyt dat hij Jacob Gijsbertss. die Contra-Unie wederomme gegeven heeft.

Den VIII Januarij 1579.

Presentibus substituyt-schout, Nijhoff, Duverden, Pijll, Rhijn.

Mr. Johan van Cootwijck hoopman seyt, dat hem nyemants geraden en heeft, dat hij zijn volck die Unie ontraden zoude aen te gaen, noch dat hij deshalven met Mr Johan Bogert, noch met Mr Henrick Medenblick int minste noch meeste gesproken noch geraetslaecht en heeft; dan dat Verkerck zeer urgeerde donderteyckeninghe jegens die Unie, met Honthorst ende Ameronghen met Wachtelaer ende anderen.

Seyt dat hij nyemants van de Unie gesproken en heeft, omme dselve aen te gaen off nyet, dan Verkerck ende dvoerseyde personen.

Seyt dat dselve persoenen zeyden, dat geensins en dienden den voertganck van de Unie, deur twelcke hij respondent oeck dselve gemeent heeft ondienstelicken te zijn.

Seyt datter int generael geroepen worden, dat zij protesteren wilden jegens den voertganck van de Unie, twelcke seyde Verkerck. (Nota. Verkerck.)

Seyt dat hij nyet geseyt en heeft, dat dander hooplyuden van gelijcken hem volck lieten teyckenen off souden laten teyckenen. (Deponunt contrarie.)

Seyt dat hoopman Ridder (Nota. Ridder) jegens hem die spreekt geseyt heeft gehad tot meermael, dat hij last hadde van de magistraet, omme op elke point van de Unie debath ende . . . advijs te stellen, omme daerna te veranderen, twelcke geschiet is in presentie van de gijselaers boven opte camer zittende; daerbij voegende, dat hij Ridder daerbij wel XIII getuyghen hadde.

Gerit van den Bobbart dijckgraeff van Lopickerweerd tverclaerden bij ede, dat hij den Maendach lestleden geweest is ten huys van den onderprocureur-generael, alwaer mede mit anderen warn Cats maerschalck van Montfoort; ende int couten van dese periculeuse tijden, ende dat dvoorseyde Cats wat gedroncken hadt ende te peerdt zoude reysen naer Montfoort, seyde jegens hem deposant: off daer in een dach twee drie ofte vier wat alhier gebuerde, zoe rade ick u, dat ghij u still ende in u huys houdt, want daer mocht wel wat onweers gevallen. Presentes Apcoude van Merthen ende Parijs van Suytoordt, scepenen tUtrecht ¹⁾.

1) Deze laatste getuigenis staat op eene afzonderlijke bladzijde.

Anno 1579 den III^{en} Januarij.

Johan van Catz maerschalck des lants van Montfoort verclaerden bij zijnen gedanen eedt, dat hij die waerscouwinge an Gerit van den Bobbaerdts gedaen heeft deurdien dat hij verstaen hadt van Aelbert van der Horst ondermaerschalck van Apcoude, dat die borgers twistich waren om dese Unie, die alhier voorhanden was. Present tmeerdedeel van den gerechte.

Aelbert van der Horst ondermaerschalck van Apcoude verclaerden bij ede, anders mit den maerschalck van Montfoort nyet gesproken te hebben, dan dat die heere van Montfoort nyet wel en dede, dat hij uut Oudtwijck gescreven hadt, dattet die meninge van zijn Excellencie nyet en was om dese Unie te voltrecken, ende datter wel wat quaets uut comen mochte, of dyergelijcke propoosten. Present Van der Molen ende Nijhoff scepenen tUtrecht.

Anno 1579 den VII Januarij.

Mr Hendrick Medenblick advocaet in den Hove van Utrecht seyt, dat hij die waerheyt wel begeert te seggen vant gunt hem gevraecht sal worden, onder protestatie van daarmede nyet te prejudiceren die kennisse, die van desen competeert te nemen den Hove van Utrecht, daarvan hij een suppoost is, versoeckende in cas van proces voer denselve Hove gerenvoyeert e worden, behouden die E. van desen gerechte.

Seyt dat hij noyt geweest en is in den cloostere van Sint Jhieronimus in enyge vergaderinghe.

Seyt dat hij int capittel van Oudemunster nyet geweest en is, doen enyge van mijn heeren geschickt worden aen de borgerhoepluyden tot Jan in de Keyser.

Seyt dat hij wel gehoort heeft van mijn heere Coen-

retorff, dat mijn heere van Montfoort zoude comen omme op de Unie mede te resolveren *ende* (Nota contra Coenretorff) *dat hij zeecker protest gesonden hadde diensaengaende aen de Staten nae zynen besten duncken.*

Seyt dat hij daerbij nyet geweest en is, daer geresolveert zoude zijn off communicatie gehouden, omme mijn heer van Montfoort boven te zeynden ter cause van de Unie.

Seyt dat hij wel gehoert heeft van enyge, dat men in die Unie wel soude vynden enyge middellen omme die te resisteren, *waert dat men een hoeft hadde; daerop hij respondent zeyde: Wat hoeft! elcx moet voer hem selven staen!* (Nota dat zij een hoofd begeerden.)

Gevraecht, wat luyden zulcx jegens hem respondent geseyt hebben, *seyt dat Frederick van Noert* (Nota. Frederick van Noert) *pander in den Hove jegens hem respondent zulcx gesproken heeft in huuse van Honthorst canonick* (dwelcken hij respondent quam visiteren cranck zijnde) ter presentie van Jan Willems. van Waeyenoyen, welke Waeyenoyen ende Honthorst in zijn respondents opinie in effect condescendeerden.

Seydt dat hij dickwils vluchtelijk gehoert heeft, dat goet waer dat men een hoofd hadde; ende somigen seyden dat zij wilden, dat zij mijn heer van Montfoort tot een hoofd hadden, twelcken hij respondent telcken gerejecteert ende offgeslagen heeft, seggende: Wat hoofd! ende dyergelijcken.

Seyt nu nyet te weten, wye diegeenen zijn, die zulcx gesproken zouden hebben; *dan dat hem voerstaet dat Coenretorff wel geseyt heeft* (Nota. Coenretorff mijn heer van Montfoort tot een hoofd genoempt) *dat goet waer dat mijn heere van Montfoort, die doch verscreven was omme in de Staten te comen, deen off dander aengesonden worden, omme te wesen een voerstander van de opinie van de geestelicheyd nopende de Unie;*

ende dat hij respondent nyet en weet waer tselve geschiet is, ende dat hij nyet en weet datter yemant bij was, soe tselve vluchtelijck (als voerseyt) geschiet is.

Seyt dat hij nyet geweest is bij de gecommiteerden van Amersfoort.

Seyt dat hij daerbij nyet geweest en is, daer geraetslaecht zoude zijn off geproponereert dat, ingevalle die magistraet mette Unie soude willen voertsvaeren, dat men tselve bij enyge middellen zoude moegen resisteren of steysten.

Seyt dat, ten waere hem respondent aengedient hadde geworden, dat die rotten off rotgesellen hunne opinie offgevraecht soudent worden, elcx onder zijn vendele, aengaende die Unie, *hij respondent zoude noyt gedocht hebben omme hem in der saecke te moyen.* (Nota Hamersfelt dicit contrarium.)

Seyt dat Vermeer, Kessel noch Helmont met hem respondent van de Unie noyet gehandelt en hebben, anders dan dat Helmont tot Coenretorffs innegecomen is, als Renesse die Contra-Unie off articulen jegens die Unie dicteerden an drie scrijvers, als Hamersfelt Wiel ende zijnen respondenten dienaer, *ende ommadat die saecke haest hadde, hadden wel gewilt dat zij noch een scrijver hadden gehat.* (Nota dat die saecke haest hadde.)

Seyt dat hij noyt in communicatie geweest is, daer gesproken zoude zijn van die predicatie te Minrebroeders te distorberen off die Unie met geweld te resisteren, off enyge capiteynen op te teyckenen off loopplaetsen te designeren.

Seyt noyt in Gelderlant off Overijsel gescreven te hebben, omme yemants die Unie te dissuaderen, noch dat hij van die teyckeninge van Cootwijcks vendel nyet gehoort en hadde alleer hij alhyer gebrocht

worden, noch raet noch daet daertoe gegeven te hebben ¹⁾).

Gevraecht off hij respondent nyet enyge brieven off scriften aen enyge personen gehantreyckt heeft, ende tot wat eynde, *seyt dat Jan Willems. Van Waeyenoyen yerst gesolliciteert heeft gehad aen hem depositant, omme te hebben copie van de brieven van den Eertshertoch van Oostenrijck gouverneur-generael, ende darticulen van den paeys (Nota Waeyenoyen), die in deselve missyve van den hertoch genarreert worden, daerbij overgesonden te zijn, omme dselve onder die rotsgesellen gesien te worden, datwelcke hij respondent Coenretorff te kennen gevende heeft dselve Coenretorff daeromme gesonden tot Lamzweerde ²⁾, nae zijn respondents beste onthouden; ende worden oversulcx hem respondent dvoerseyde scriften daernaehantreyckt omme te brengen aen Jan Willems., mits welcke hij respondent daermede ging aen huysse van Jan Willems. ende, alsoe hij hem nyet thuys en vont, (Nota dat Coenretorff contrarie verclaert) ginck hij respondent tot Antonis Van Honthorst ende reyckten dvoorseyde scriften over Aeffgen zijn huysfrou, op hoer begerende, dat zij dselve scriften zoude verhandreycken aen dvoorseyde Jan Willems., zonder hoer yet anders te bevelen.*

Syet dat hij respondent dvoorseyde scriften te vorens wel gelesen hadde, utgesondert zeeckere poincten in Francoy's gestelt, die Coenretorff uutet Franchois in Duyts overzetten, diewelcke hij Coenretorff (als hij meent) den drie scribenten voorseyt dicteerden, welcke overgesetten poincten hij respondent (als voorseyt) mede onder dvoorseyde scriften gebrocht heeft tot Aeffgen

1) Hierbij staat op de kant: „Die substituyt-schout alomme (?) present wes huyden met Coenretorff ende Medenblich gebesoingeert is.”

2) De secretaris van het Domkapittel, tevens secretaris der Staten.

Van Honthorst, menende dat al tselve wel georloft was die gemeente te communiceren.

Seyt dat die clercq van Lamzweerde hem die spreekt dvoerseyde poincten, in Francoys gestelt zijnde, alvorens verstoent ende verduust hadde, ende dat zij gevoecht waeren bij de brieven van hertoch Matias, zoeals hij hem seyde.

Seyt dat hij egene van de voorseyde scriftueren be-roerende die wederlegginge van de geconcipeerde ende ongesloten Unie yemants gecommuniceert zoude hebben gehad, ten waere dat Coenretorff hem yerst ge-seyt ende geconsenteert hadde gehad, dat hij dselve wel vryelick mochte communiceren Jan Willems. ende anderen, zoe Hamersfelt eenen mede van de voorseyde copiën sdaechs te voeren oeck medegenomen hadde omme met enyge te communiceren, nae zijn beste onthout, hem refererende tot Hamersfelt.

Anno 1579 den vii Januarij.

Voer Duverden, Nijhoff, Pijl ende Rijn.

De scholaster Coenretorff seyt ongehouden te zijn te responderen, ter oorsaek dat zij den anderen met eede verplicht zijn een yeder te laten in zijn jurisdictie preëminentie ende exemptie, ende dat mijn heeren die regierders van de stadt die geestelicheyte verleent hebben acte in¹⁾ van den eedt op Sinte Peters kerchoff ende oeck in hoer capittel respectivelick, dat zijlyden die Satisfacte, bij zijne Excellentie de geestelicheyte van de stadt Utrecht verleent, zouden houden gelijk off zij van woerde tot woerde in den eedt begrepen stonde. Ende soe notoer is, dat hij een geeste-

1) Hier is een woord onleesbaar.

licke persoon is, versoekt gerenvoyeert te worden voer zijnen competenten rechter.

Tgerecht, rejecterende dexceptie bij den scholaster Conretorff geproponeert, ordonneert denzelven tantwoorden op tgene hem bij den schouth off zijnen substituyt gevraecht ende te last geleyt zal worden. Ende bij weygeringe van dien ordonneert den schouth den voerseijden Conretorff in stricter gevangnisse te stellen, om jegens hem te procederen naer behoiren. Actum den vii^{en} Januarij 1579 ut supra.

Den scholaster protesteert de gravamine et appellando, ende diesonvermindert metu preture seyde te willen antwoorden, begerende voerts van den gerechte, dat hem sal toegelaten werden advocaet ende procureur, omme zijne saecken rechtelick te moeghen vervolgen.

Tgerecht ontseyt den voerseijden Conretorff voiralsnoch zijn versoek van advocaet ende procureur bij hem te doen comen. Actum den vii^{en} Januarij 1579 ut supra.

Coenretorff onder protestatie voerseijt seydt, dat hij ontrent viii daegen voer Corsmis lestleden in den convente van S. Jieronimus geweest is, omme tregiment van de schoels wille ende anders tot geenen eynde, ende dat bij zijn weten Kessel noch Vermeer daer nyet geweest en zijn.

Gevraecht, wat communicatie ende handeling geschieden in den capittule van Oudemunster, waer present waeren Cuyck, Engelbert Van Bruhesen, Terlong, Axilius, Weescappel, Coninck ende Van den Berch ende enyge anderen van Sinte Marien, seydt dat alsoe tot hoerluyder oeren gecomen was, dat men hoer qualick naegegeven hadde, als dat zijluyden zouden geseyt hebben, dat die magistraet begeert hadde knechten in de stadt te brengen ende dat

zulcx oeck die hooplyden ende bevelhebbers aengegeven hadde geweest, hadden mijn heeren van zynen capittule van Oudemunster goetgevonden, omme dselve bovengescreven persoenen, die daechs te voeren int capittule van den Dom geweest waeren ende gehoort hadden wes daer getracteert worden ende ommegegaen was, te convoceren, ten eynde zij hem souden moegen purgeren vant valsche rapport, dat hoer aengedient was. Ende hebben tot deyn eynde goetgevonden te seynden mijn heere die deken van Oudemunster, mijn heere Coninx, die deken van Sinte Marien, Verborch ende zyn confrater Monsima an de borgerhooplyden, die vergadert waeren tot Jan in den Keyser, ten eynde omme henlyden als boven te purgeren.

Gevraecht, wye diegeene was, die mijn heeren qualicken tgunt voerseyt is aengeseyt hadde, seyt dat hem dunckt, dattet was Helmont vendrecht.

Seyt dat terselver tijt van de Unie nyet getracteert en worden, dat hem voerstaet; want die voersejde gecommiteerden hem rappoort gedan hebben(de) van de borgerhoepluyden, zyn zijlyden terstont van den anderen gescheyden, zoe dselve gecommiteerden geen last gegeven was, omme mette borgerhooplyden van de Unie te tracteren.

Seyt dat die deken van Oudemunster ende hij respondent begeert hebben, dat mijn heere van Montfoort mede als litmaet van de ridderschap in de Staten comen soude omme van de Unie te tracteren, ende dat hij die spreect tot zulcx wel raet gegeven heeft omme tot dijn eynde hem te ontbieden, als die ridderschap opte Unie verscreven soude zyn.

Seyt dat hij nyet en weet, datter enyge boden off brieven omme mijn heere van Montfoort gesonden zouden zyn.

Gevraecht, off hij met mijn heere van Montfoort nyet geraetslaecht en heeft, dat hij mede die Unie jegensstaen soude ende daerover met anderen raet gehouden heeft omme dselve mijn heere van Montfoort te dyen eynde boven te zeynden, seyde noch raet noch daet met mijn heere van Montfoort gehouden noch gegeven te hebben, omme dselve jegens die Unie nae boven te zeynden, off oeck nyet gehoert te hebben, dat enyge van de geestelicheyt off weerlicheyd mijn heere van Montfoort daertoe verwillicheyd souden hebben. Seyt aengaende teerste poinct: dat geleden ontrent twee maenden, hebbende hij respondent van wegen zijnen capittule te doen met mijn heere van Montfoort be-roerende etlicke moelens ende ommeslaegen in den lande van Montfoort ende Linschoten, is bij hem blijven eeten bynnen Utrecht; ende is alsoe onder anderen propoest gevallen van de Unie, alwaer hij respondent hem liet duncken, dat men die Unie nyet en behoerden aen te gaen, sonder andere meer duer hem daerinne bevoerwaert ¹⁾ te worden.

Seyt dat daer mede waeren te maeltijt die deken van Oudemunster ende Honthorst canonick.

Seyt tot geenen anderen tijden met mijn heere van Montfoort van de Unie gesproken te hebben.

Seyt noyt propoost gehouden te hebben de resistendo contra magistratum, off zij mette Unie hadden willen voertgaen.

Seyt noyt enyge propoosten gehadt te hebben mette gecommitteerden van Amersfoort van de Unie.

Seyt dat hij in de Keyzerscroen eens bij de voersejde gecommitteerden van Amersfoort gegeten heeft.

Seyt dat dselve gecommitteerden van Amersfoort

1) bevoerwaarden = contracteeren.

noyt opgeworpen en hebben, omme tassisteren jegens tvoertgaen van de Unie.

Seyt noeyt enyge missyven gesonden te hebben Overijsel noch in Gelderlant omme den voertgang van de Unie te dissuaderen, noch hoer oeck nyet geraden heeft omme alhyer nyet te comen, ende dat hij oeck nyet en weet yemants die zulcx gedan soude hebben; dan alsoe die geestelicheyte van Groeningerlant hadden laten procuratie passeren op hem respondent, gelijkx sulx bij mijn heeren van de Staten alhyer gebleken is, omme mette ridderschap ende gesanten van de Omlanden van hoerentwegen te treden in communicatie ende soeverre sij hyer opten gestemden dach hadden gecomen, heeft hij respondent hoer overgesonden die Unie alhyer getracteert, ten eynde dat zijluyden hyer soudent moegen comen jegens den weder aengestemden dach geresolveert, sonder hoer nochtans van deselve Unie te dissuaderen.

Seyt noyet in enyge congregatie geweest te zijn, noch van dezulcke gehoert te hebben, noch selve van gheen intentie te zijn, dat men die predicatiën van de gereformeerde religie, soe zij se nomen, soudent verstoren.

Seyt oeck nyet te weten van enyge loopplaatssen off enyge aenslaegen omme tselve off dyergelijcke te doen.

Seyt nyet geweest te zijn tot Outwijck bij mijn heere van Montfoort; dan heft wel gehoert, dat mijn heere die deken Amerongen daer hadde geweest, zonder te weten off hij daertoe capittulariter gecommitteert was off wat daer getracteert is geworden.

Seyt tot Viana bij mijn heere van Montfoort nyet geweest te zijn; dan is aldaer geweest daechs te voeren alleer Schetter sterff, ende was aldaer verscheyden van mijn heer van Montfoort omme te spreken van

de moelens ende ommeslach van dyen, dan hij vont hem nyet.

Seyt dat de schout van Sinte Marien van hem die spreeckt begeerden darticulen off poincten, van den hertoch van Parma voergehouden die van Artoys, die hyer overgesonden waeren van Heermael, dwelcke hij respondent uut de Francoys in Nederduyts overgeset hadde ende bij de voersejde schout in Duyts alsulcx gescreven worden, dwelcke nochtans dselve tzijnen respondents huysse liet leggen; ende waeren hem dselve geleverd van den deken off Lamzweerde, omme daerop capittel te houden ¹⁾. Seyt dvoersejde getranslateerde poincten aen nyemants geleverd te hebben noch doen leveren.

Gevraecht, waeromme hij respondent dvoersejde translatie gedaen heeft gehat, seyt dat die schout van Sinte Marien voersejt zulcx begeert heeft.

Seyt dat, ist dat yemants die voersejde getranslateerde poincten uutgescreven heeft, zulcx geschiet is zonder zijn kennisse.

Seyt aen Aeffgen Van Honthorst gedaen te hebben die poincten van de Unie mette missyve van den hertoch Mathias ter instantie (als zij zeyde) van heer Peter Van Honthorst hoer mans broeder.

Den VIII Januarij 1579.

Jan Willemsz. slootmaker verclaert, dat hij mede geladen was omme met danderen, wesende onder den

1) Bij het stellen der inleiding heb ik niet op deze plaats en die op blz. 426 gelet, waaruit duidelijk blijkt, dat het bezit dezer stukken niet in 't minste aan Cuyntorff ten kwade geduid kon worden, en de aanwezigheid daarvan onder de bewijsstukken eigenlijk volstrekt ongemotiveerd was. Trouwens alleen de voorstellen van Parma konden m. i. in 't ergste geval eenig bezwaar leveren.

vendelen van hoopman Cootwijck, zeeckere geschrifte wesende jegens die Unie (als hij nu verstaet), die sommige onderteykent hadden, mede te willen onderteykenen, wesende tot dyen eynde vergadert in de Regulieren-kerck, twelcke hij getuyge weygerden te doen; ende seyde dvoerseyde hoopman Cootwijck, dat dander hooplyuden oeck zulcx deden. Presentes Duverden, Nijhoff, Pijl ende Rhijn.

Gerrit Van Brouchuysen seyt, dat hij mede onder het vendel wesende van hoopman Cootwijck, ter begeerte van zijnen substituyt-rotmeester genoempt Wouter die Backer in de Regulierskerck, daer hij seyde als rotmeester ontboden te zijn, gegaen is, alwaer comende vonden aldaer den hoopman voerseyt ende alle rotmeesters van de vendelen, ende worden van Wachtelaer die Unie gelesen, ende gelesen zijnde worden aldaer vertoont een geschrift, bij verscheyden van de outsten onder de vendelen wesende onderteykent, ende teyckenden daernae verscheyden anderen personen. Seyt dat Wachtelaer zeer dissuadeerden die Unie aen te gaen, omme merkelicke redenen hij verhaelde ende dat zij die gemeente seer jegensgaen zoude ende datter geen rijckdomme in de stadt blijven en zoude, indyen die Unie voertging, waerdeur aldaer onder den borgeren enich rumoer geviel ende te meer oersaek namen omme te teykenen.

Steven Van Doorn seyt, dat Wachtelaer meest aenbont, datter jegens die Unie geteykent soude worden, seggende dattet jegens die welvaert van de gemeente strecken zoude, indyen die Unie voertgingh.

Anno 1579 den viii Januarij.

Mr. Aert Van Eyck verclaerde bij ede, dat in den convente van Sinte Jhieronimus geweest zijn, geleden
Bijdr. en Meded. IX. 28

ontrent een maent off anderhalff, die pater Esse, Axelius, Honthorst, M^r. Jan Renesse, Sittaert, dwelcke verwachten aldaer Coenretorff, omme te tracteren (als hij respondent anders nyet en weet) van den onderhouden van de schole. Ende hij getuyge daer present hoorden, dat zijluyden tracteerden van deselve saecke; dan hieten hem getuyge offgaen, zulx dat hij vertrock.

Seyt dat hij getuyge Kessel aldaer nyet gesien, noch verhoort en heeft dat hij daer was off geweest soude zijn, als van gelijcken hij nyet en weet, dat Van der Meer daer geweest soude zijn.

Seyt dat hij nieuwaerts meer van en weet.

Presentes substituyt-schout, Nijhoff, Duverden ende Pijl, commissarissen.

Hubrecht Van Breda verclaerde bij eede, die hij daertoe dede, dat hij opten avont, doe daechs hoopman Cootwijck gevangen was, zitten drincken hebbende op de Plaets tot Dyrck in de stadtskelder ende savonts naer huys gaende ende comende in de Lijntmerckt, ontmoeten hem aldaer Antonis Die Ridder, mettenwelcken hij ongemack gecreghe, vermits dat dvoorseyde Ridder seyde onder andere scheldige woorden (zoe hij getuyge seyde, dat hij dExcellentie van de Prince gedient hadde): Ghij zijt een hoop straetschenders! Daerjegens hij getuyge seyde: Daer neem ick kontschap off! Doe zeyde Ridder weder: Ick staet, ick staet, dat diegeenen die de Prince gedient hebben een hoop straetschenders zijn! datwelcke veele borgers hoorden, namentlick Melchior Van Nerenborch, Willem Mus ende meer anderen, zulx dat een van den borgers hem Ritter eenen opsteker in de huyl dreycheden te steecken. Seyt dat dvoorseyde Melchior hem geseyt heeft, dat dvoorseyde Ridder geroepen hadde langs straet nae de Plaets gaende: Dats u voer! die

mijn lieff heeft die volcht mijn nae! daer mede bijvoegende dvoerseyde Melchior, dat dselve Ridder hem geern opgemaect hadde omme met hem opte been te willen. Seyt dat hem getuyge tgunt voerseyt is wederfaeren is van Ritter voerseyt savonts ontrent halff acht uren. Presentes ut supra.

Willem Musch alias Beens verclaerde bij zynen eede ende vromicheyt, dat hij getuyge geen woorden gehoort heeft van Antonis Die Ridder, die hij hadde jegens Hubert Van Breda; dan hoorden wel, dat Jan Claesszoen seyde jegens hoopman Ridder: Gij en behoert die luyden zoe nyet straetschenders te schelden! off dyergelijcke woorden, alsoe trumoer al gedaen was, alleer hij uut zynre deuren zach, daerop hij bleeff leggen.

Anno 1579 den viii Januarij.

Coram substituyt-schout, Nijhoff, Duverden, Pijl, Rhijn.

Splinter Van Hamersfelt gevraecht bij den substituyt-schout, wanneer hij ontboden worden tot Coenretorff, seyt opten middach zonder te weten wat last off commissie zij hadden.

Seyt dat hij anders nyet en weet, off die copien, die zij screven onder hem dryen, souden gedistribueert worden onder den capittelen.

Seyt dat hij op Coenretorff nyet begeert en heeft, dat hij hem seynden zoude een copie vant concept jegens de Unie noch oeck daeromme gezonden, ende vermoyt wel, dat Coenretorff hem dselve zonde omme enyge van zyn respondents rotsgesellen te laten lesen.

Seyt dat hij dselve copie van concept laten lesen heeft Joris Van Lamzweerde.

Seyt dat Cuyck, advocaet voer tHoff, hetselve con-

cept hielt, van twelcke hij die spreekt tselve ernstelick weder te hebben gevordert heeft; dan hij Cuyck seydt ten laetsten, tselve omme beters wille gebrant te hebben, als hem respondent gerelateert is van dengenen hij daeromme gesonden heeft gehat, ende blijkt bij zijn geschrifte mijn heeren geleverd.

Seyt noyt gehoert te hebben noch te weten, datter geseyt zoude wesen, dattet goet waer datter een hoeft waere omme die Unie te steyten off belletten, noch oeck omme die gereformeerden hen predicatiën te verstoren off expelleren; dan datter wel geseyt worden, dat zij hoopten dat deur dese Middelen die Unie gesteyt zoude worden, ende dat Medenblick zeyde, dat hij daer zijn werck off maeckte, zoet was pro communi bono.

Seyt dat hij wel gehoort ende gezien heeft, dat Medenblick enyge brieven ten huuse van Coenretorff nam ende daermede uutting ontrent XII uren; ende wederomme comende seyde hij: Ick heb dat beschickt.

Seyt dat hij nyet en weet, dat hij qualick gedaen zoude hebben gehat mit dat hij zijn rotgesellen die Contra-Unie heeft laten lesen, ende dat oeck nyemants dselve gelesen heeft dan Joris Van Lamzweerde, ende Cuyck las dselve ten halve ende hiel se, als voerzeyt, omme tsavonts hem respondent weder te leveren, zoe Coenretorff aen hem respondent ontboede met zijn meecht, omme dselve terstont wederomme te hebben.

Seyt dat Coenretorff hem die copie van Contra-Unie gesonden heeft gehat, ten eynde omme onder zijn rotgesellen te vertoonen als boven.

Anno 1579 den ix Januarij.

Present substituyt-schout, Nijhoff, Duverden, Pijl ende Rhijn, commissarissen.

Frederick Van Noort pander seyt, dat hij int leste van de heylighe daeghen van Corsmis geweest is tot heer Peter Van Honthorst met Jan Willems. Van Waeyenoyen, ende aldaer geweest zijnde ontrent een vyerendeel uurs quam aldaer mede inne Mr. Henrick Medenblick, ende lach dvoerseyde Honthorst zieck te bedde, vermits hij zijnen arm ontstucken gevallen hadde.

Seydt dat Honthorst op Mr. Henrick Medenblick begeerden, dat hij met enyge spreken soude, alsse met Monsima off Cunretorff nae zijn beste onthout, omme te spreken van de Unie.

Gevraecht zijnde, off daer geen propoosten terselver tijt en vielen omme die Unie te resisteren, seyt daerop nyet gelet te hebben noch daeroff nyet gehoert te hebben, dat hij weet.

Gevraecht off daer nyet geseyt en werden, dat goet waer dat men een hoeft hadde, seyt ut supra.

Gevraecht waeromme dat hij die spreeckt dan seyde, dat goet waer dat men een hoeft hadde, seyt zulcx nyet geseyt te hebben noch te weten dat zulcx geseyt zoude zijn.

Geconfronteert ter presentie van Mr. Henrick Medenblick, die den voerseyden Fredrick Van Noort aenseyde, dat hij naer zijn beste onthout geseijt hadt ten huuse van Honthorst van een hoeft, als voerseyt, twelck Frederick Van Noordt ontkende.

tGerecht ordonneert Frederick Van Noordt tot Dirck in de stadtkelder te blijven ter tijt toe breder informatie van dit feyt genomen mach worden, om daernaer gedaen te worden naer behoiren.

Den ix Januarij 1579.

Jan Willems. Van Waeyenoyen gevraecht, wat woer-

den gevallen zijn tot heer Peter Van Honthorst, doen hij daer was met Frederick Van Noert ende Mr. Hendrick Medenblick, seydt bij eede, dat hij aldaer ge-
gaen is, met hem nemende dvoerseyde Van Noert, omme enyge pacht te betalen, ende dat Mr. Henrick Medenblick daer mede inquam. Seyt dat aldaer gene communicatie en viel van de Unie, dan werden verhaelt van de articulen van de Unie.

Seyt dat hij nyet gehoert en heeft van enich hooft, dat van noode was; dan seyde Honthorst, dat hij die heer van Montfoort gesproken hadde.

Seyt dat Frederick Van Noort met hem die spreekt ging, ommadat hij getuyge, zijn bootschap gedaen zijnde, tzamen te gaen tot Wouter Van Bornberghen ende een mingelen te drincken.

Seyt dat hij respondent daer ontboden was tot Honthorst voerseyt met Aeffgen zijn zuster off broeders huysfrou.

Seyt dat int leste van de heylige daege van Corsmis was, dat (t)gunt voerseyt is geschieden.

Seyt dat daer anders nyet gesproken worden dan dat Honthorst voerseyt begeerden op Medenblick, dat hij tot Coenretorff wilde gaen, sonder te weten tot wat eynde.

Seyt dat hij nyet gehoert en heeft, dat Frederick Van Noort zoude hebben geseyt, dat tgoet waer dat men een hooft hadde, noch dat Medenblick daerop geantwoert soude hebben.

Aeffgen Van Honthorst seydt bij eede, dat geleden is ontrent XIII daeghen, dat zij van weggen heer Peter Van Honthorst hoer mans broeder gegaen is tot Johan Willemsz. Van Waeyenoyen, omme bij hoer voerseyde heer broeder te comen, dwelcke aldaer gecomen is daernaer een dach off anderhalff met Frederick Van Noort.

Seydt dat zij nyet en weet, dat Medenblick te dyer tijt daer geweest zoude zijn; dan zij getuyge bleeff meest in de cuecken, zoedat zij gene propoosten gehoert en heeft van hoer broeder, die hij hadde met Jan Willemsz. ende Van Noert; dan hoerde wel, dat zij van lant praeten, zonder dat zij hoerde van de articulen van de Unie, maer hoerde wel dat zij mede praetten van breecken van hoer broeders arm.

Seyt dat zijlyuden daer ontrent een halff uur waeren, corter off langer.

Seyt dat zij nyet en weet, dat zij Frederick ingeroepen soude hebben omme te comen bij hoer voersejde broeder, ende dat zij met Frederick alleen gepraet soude hebben in de camer.

(Naar de origineele verhooren in het schepen-archief van Utrecht.)

III. Extracten uit de Raads-notulen van Utrecht.

Des Manendaechs den xxix^{en} Decembris 1578.

De Raet heeft, om redenen haer dairtoe moverende, Johan Van Helmont, veendrecht van hopman Beernt Stell, gedeporteert van zijn veendragerschap, lastende Beernt Stell als hopman een ander in zijn plaitse te surrogeren.

Den xxix^{en} 1) Decembris 1578.

De Raet, gehoort hebbende dinformatiën, genomen jegens M^{rs}. Jacob Cuyntorff canonick ende Henrick

1) Bedoeld is denkelijk xxx Decembris.

Van Medenblick advocaet, nopende seker geschrift gecongiëert tot destructie van de Nairder Unie etc., twelck voirts onder enige van de gemeente gebrocht ende gecommuniceert es, die daerdeur schijnen enige alteratie genomen te hebben jegens de magistraet, heeft geresolveert, dat de voirseyde personen op stadthuys bliven sullen totdat de sake vorder ondertast zijnde daerinne anders gedisponeert sal zijn.

Den lesten Decembris 1578.

Up huyden compareerden in den Rade die eerwaerde heren Auzonius A Galema proist tot Noirthuysen ende canonick ten Dom, Willem Taets van Amerongen deken tOudemunster, Mr. Lambert Van der Burch deken tot Sinte Marien, Alfert De Coninck canonick St^t Peters ende Jasper Van Heemstede canonick Sint Jans, ende hebben uuyt crachte hoirder commissiën, die zij hadden ende vertoonden van den vijff Ecclesiën, an den Raet versocht, dat zij Mr. Jacob Cuynturff canonick tOudemunster ontslaen ende relaxeren souden willen om weder te mogen gaen in zijn huysinge, mits dat de voirseyde deken ende gehele capittel van Oudemunster voir denselven Cuynturff responderen sullen, dat hij uuyter stadt nyet en soude vertrecken; ende dat men midlertijt hem terecht stellen sall daer ende so des behoirt; wairop dselve heren, nadat zij sich wat vertogen hadden ende weder inne doen commen waren, voir antwoert gegeven es, dat de Raet noch doende was over d'informatiën te nemen ende dairomme alsnoch op haer versueck nyet en costen disponeren.

Anno xv^e. LXXIX den II^{en} Januarij.

Up huyden compareerden voir den Rade mijn heren

die deken van Sinte Marien, de deken van Oudemunster, Treslong in den Dom, Coninck Sint Peters ende Heemstede Sint Jans canonicken, ende versochten alsnoch, gelijk de vijff godshusen op Jairsavont te voren oick gedaen hadden, dat men den canonick Cunreturff uuyt die gyselinge soude willen relaxeren ende hem gunnen zijn huysinge tot gyselinge, soe tgantsche capittel van Oudemunster sich te burge wilde stellen, dat hij nyet en sal ontwycken; off begeerden, dat men hem terecht soude willen stellen voir zynen competenten rechter. Ende de Raet dairop weynich gedelibereert hebbende, heeft voir antwoert doen geven, dat zij voir goet vonden om alle diffidentie wech te nemen, dat men enige puncten soude concipiëren, dairbij alle saken mit goede middelen gebroken ende gevonden souden mogen werden ¹⁾.

Den ix^{en} Januarij 1579.

Geresolveert bij den Rade, om deser stadt te beter versekert te zijn desen anstaenden merckt, datter alle dage twee uuyten Rade in elke poort de wacht mede houden ende goede toesicht nemen sullen op alle incommende personen, dselve ondervragende ende nemende huerlyyder namen ende logisen op geschrifte.

Des Manendaechs den xix^{en} Januarij 1579.

De Raet deser stadt Utrecht heeft Mr. Jan Van Coot-

1) Hier wordt bedoeld het opstellen van „seker accord ende unie, die men om alle diffidentie wech te nemen het opstellen van maken souden tussehen alle dingeseten deser stadt, so van deen als dandere religie,” 't welk den 10^{den} Januari, niettegenstaande den tegenstand der kapittelen, door den raad afgekondigd en later ook door de geestelijkheid goedgekeurd werd. (Vgl. boven blz. 400.) Hoewel deze zaak nauw met de Unie samenhangt, kan ik er hier niet breeder over spreken.

wijck volgende zijn menichfuldich versueck ende begeerten ontslegen van sinen hopmanschap, hem bedanckende van sinen dienst, die hij der stadt ende gemeente als hopman gedaen heeft, bevrijdende hem voortan van alle burgerwacht.

Des Manendaechs den xxv^{en} Januarij 1579.

Ailbert Foeck is bij den Rade genomineert ende gestelt tot hopman in de plaitse van Jan Van Cootwijck.

(Volgens de origineele notulen in het Utrechtsche gemeente-archief.)

IV. Extracten uit de resolutiën van het Domkapittel ¹⁾.

Quinque Ecclesiarum.

Anno xv^c.LXXVIII opten lesten dach van December soe hebben die eerwaerde heeren van de Vijff Ecclesiën ter instantie van mijn heeren deecken ende capittelle van Oudemunster tUtrecht gecommitteert die eerwaerde heeren Ausonius Van Galama proost tot Noorthuysen, Willem Taets van Amerongen deecken tOudemunster, Alphert de Coninck, Jasper van Hamstede ende Lambert Van der Burch deecken Sinte Marien tUtrecht, omme te gaen aen de regierders der stadt Utrecht ende aldaer te versoecken ende begheeren, dat zij Heer ende Mr. Jacob Cuyntorff ontslaen ende relaxeren willen omme weder te moegen gaen

1) Het resolutie-boek van het Domkapittel bevat ook de resolutiën der Vijf Ecclesiën.

in zijn huysinge, mits ende wellverstaende dat dvoorseyde heeren deecken ende capittelen tOudemunster voer hem Cuyntorff responderen zullen, dat hij uuter stadt hem nyet en sall absenteren ofte vertrecken, ende dat men midlertijt hem terecht te stellen sall daer ende zoe des behoort.

Quinque Ecclesiarum.

Anno xv^o. LXXIX den eersten Januarij soe zijn die eerwaerde heeren prelaten ende capittelen van de Vijff Ecclesiën vergadert geweest, om te aviseren die maniere, hoe men Cuyntorff uuyter hechtenisse zoude moegen krijgen; ende naer eenige communicatie hebben goetgevonden, dat men die magistraet noch eenmael mit alle civilité daerom versoecken sall. Ende zoeverre zij tzelve ontseggen, dat men alsdan een acte van protestatie maecken sall, dat dit geschiet tegens die Satisfactie ende tot infractie van den privilegiën, ende oversulcx in geen consequentie en behoort geyden te worden, ten eynde dat men dese saecke voorts vervolgen mach daer die goetshuysen te rade bevynnen zullen.

Quinque Ecclesiarum.

Opten xi^{en} Januarij 1579. Die prelaten ende capittelen van de Vijff Ecclesiën capitulariter capitulo pridie cum expressione cause indicto, om adhesie te doen deken ende capittelen van Oudemunster tUtrecht, zoe totte costen als anderssins tot affdoeninge van de apprehensie van Heer ende Mr. Jacob Cuyntorff canonick ende scolaster tOudemunster vorseyt vergadert wesende, hebben eyntelyck geresolveert, dvoorseyde versochte adhesie te doen ten fijne dvoorseyde scolaster zall worden gerelaxeert; ende indien hem die regierders der stadt Utrecht oft yemant anders

yetwes te laste leggen willen, dat hij dienthalven voor zijnen competenten rechter zall worden gesisteert, die zij verstaen te wesen heuren Eertsbisscop tot Utrecht.

(Volgens de origineele notulen in de Utrechtsche rijksarchieven.

V. Extracten uit de resolutiën van het kapittel van St. Jan.

Den xxviii^{en} Decembris 1578.

Mijn heren van den capittelle van St. Jans tUtrecht capitulariter vergadert, hebben geresolveert ende gesloten, nyet van meninge te sijn enige Unie aen te gaen, dwelcke in eniger manieren soude mogen contrarieren die Pacificatie van Gent, die Justificatie, die Unie-general ende die Satisfactie, die van Utrecht daerop verleent. Ende soeverre yetwes bevonden worden anders gedaen ofte geattenteert te worden, verclaren zijluyden nijet zulex te advoyeren, tenzij daerop eerst capitulum previum ende nae per juramentum cum expressione cause geleyt sal wesen, daervan expresselijck protesterende; versouckende voorts Renesse, om mitten anderen te communiceren op deser saecke volgende sijne voorgaende commissie. Presentibus Rumelar, Knoop, Renesse, Castro, Esch, Strenght et Crap ac me

Fran. Rodio notario.

(Op den kant staat met dezelfde hand geschreven: Domino Decano postea quidem accedente, sed hisce non adjuncto 1).)

1) Hoewel dit besluit van het kapittel niet rechtstreeks op de zaak van Cuyntorff betrekking heeft, komt het mij voor te zijn genomen onder den invloed van Renesse's en Cuyntorff geschrift. Daarenboven ging het onmiddellijk aan Cuyntorffs eerste verhoor vooraf.

Den xxx^{en} Decembris 1578.

Ad requisitionem Renesse verclaren mijn heren van oudts gewoonlick te zijn (als oeck dagelicx noch geschiet), dat men in saecken van importantie uuyten capittelle enige plach te deputeren, die mitten Gedeputeerden van anderen capittelen compareren ter plaetsen, daert van node oft dienlick es, ende concipiëren aldaer tgene ende zulcx zijluyden bevijnden daerop behoort geseyt te worden, omme tselve aen teapittelle te rapporteren om daernae geconcludeert te worden. Presentibus Decano, Hamstede, Rumelar, Knoop, Wtenengh, Renesse, Castro, Rengers, Berck, Bogart, Crap ac me

Fran. Rodio notario.

(Met andere hand staat daaronder: Renesse, quia Unioni supradicte ob gravissimas causas a se collectas restiterit, a magistratu civitatis ad diem captivus detentus fuit et egre dimissus, manente in vinculis Cuyntretorffo canonico ad S. Salvatorem cum advocato Medemblick multisque aliis.)

Prima Januarij 1579.

Aengaende die maniere, hoe men Cunretorff uuyter hechtenisse soude moghen krijgen, dunct mijn heren goet, dat men die magistraet noch eenmael mit alle civilité daerom versoucken sal; ende soeverre zij tselve ontseggen, dat men alsdan een acte van protestatie maecken sal, dat dit geschiet tegen die Satisfactie ende tot infractie van de privilegiën, ende oversulcx in geen consequentie en behoort getogen te worden, ten eynde dat men dese saecke voorts vervolgen mach daer die goidtshuysen te rade bevyn den sullen. Actum in den capittelhuysen, capittel hiertoe specialijck gein-

timeert, presentibus Hamstede, Rumelar, Renesse, Rengers, Esch, Bogart, Decano autem egresso, me presente

Fran. Rodio notario.

Die xva. Januarii 1579.

Capitulo ad infrascripta specialiter indicto, placuit deputare ad Superiorem Curiam pro defensione privilegiorum decanum Beate Marie et Montzima, adjuncto (si videatur) Domino Bogartio aut Renessio, salvo quod alia capitula rationem habeant capituli nostri in expensis ad hoc faciendis; consultum interim putantes, eos de magistratu amicabilem primum requiri, ut et Dominum Cunretorff saltem mediante cautione relaxent et publicationem ¹⁾ ultima Dominica factam (tanquam in enervationem omnium privilegiorum nostrorum tendentem) aut suspendant, aut juxta Satisfactionem a sua Excellentia obtentam paululum moderentur; item hec proponi in congregatione Ordinum, si aliis Ecclesiis consultum videatur. Actum in capitulo, presentibus Dominis Hamstede, Renesse, Castro, Esch, et Bogart ac me

Fran. Rodio notario.

(Volgens de origineele notulen in de Utrechtsche rijksarchieven.)

VI. Brief van het kapittel van Oudmunster aan Van den Nieuburch over het gevangennemen van Cuyretorff ²⁾.

Weerde lieve medebroeder! naer onsen zeer hertlicke recommandatie.

1) Vgl. de noot op blz. 441.

2) Adelbert van den Nieuburch, kanunnik van Oudmunster. Hij

Desen sal dienen om Uwer Liefden tadverteren, dat op den *xxix*^{sten} Decembris naestleden die regierders van deser stadt Utrecht, gheassisteert mit die van der wacht ende anderen, in merckelicken ghetale in den avent ghecomen zijn then huijse van onsen medebroeder Cunretorff, ende naer etlicke communicatie denselven mit hemluyden medegheleit hebben tot op den stadthuijse, hem aldaer vasthoudende tot diepe in der nacht. Ende dselven wederom gherelaxeert wesende, hebben hem tsanderdaechs wederom ontboden bij hemluyden thecomen zonder die oirsake waerom the verclaren, die schijnt the wesen de opinie op den articulen van der Naeder Unie mit die van Hollant, Zeelant etc., van wegen onsen capittele bij gheschrift ghestelt ende onder eenighen verbreedt. Bij denwelcken alsoe wederom the gaen dselven onsen medebroeder niet goetghevonden heeft zonder eerst die van den Vijff Ecclesiën (die therselver tijdt capitulariter vergadert waren) tadverteren, die dit ghehoert hebbende gheresolveert zijn gheweest, dat zij hem alleen niet en zouden laten gaen, maer hebben hem bijghevought die vicedoemdeecken Galama. Ende dese beyde tsamen alsoe nae den stadthuijse ghegaen zijnde, is corts daernae Galama wederomghecomen ende Cunretorff aldaer ghebleven ende ghehouden, twelcke alsoe gheschiet zijnde is bij den Ecclesiën goetghevonden daerop the vergaderen. Ende alsoe vergadert wesende hebben gheresolveert ende uijjt elcken van den Ecclesiën eenen ghedeputeert,

schijnt ook toen te Antwerpen eene zending te hebben vervuld. Uit de specificatie zijner reiskosten hierachter blijkt echter, dat hij toen terugkwam en daarop, met nieuwe instructiën van het kapittel voorzien, op nieuw vertrok om de klachten der geestelijkheid aan den Aartshertog en den Prins voor te dragen.

die tsamen aen die van der stadt gaen ende relaxatie van den voernoemden Cunretorff mit meer anderen van qualité, die zij middelretijdt daerbij ghehaelt hadden, versoecken zouden; twelcke hemlyden ghedeputeerden, zonder nochtans expressie van redenen waerom, ofgheseit ende gheweigert es gheweest, zoe dat die van den Ecclesiën daerop wederom huijden vergadert zijnde ghesloten hebben aen d'Alteze van den Eertshertoghe Mathias gouverneur etc. the zenden mit supplicatie, ende provisie daerop the versoecken etc., naer breeder uijtwijzen van der voerseyder supplicatie, dweleke bij Uwer Liefden ghesien ende tinhouden van dien verstaen wesende is ons ernstlick begheeren, dat dselve Uwer Liefden alle adresse ende assistentie doen wille then fine van obtentie des inhoudens van dien; zulcx wij ganschlicken op Uwer Liefden betrouwen, alsoe den eenen medebroeder den anderen niet en behoert te verlaten in zijnen noodt ende verdriet, maer alle bijstant behoert the bewijzen.

Weerde lieve medebroeder! wij bidden den oppersten Heere Uwer Liefden te willen bewaren ende Zijn gracie the verleenen.

TUtrecht den eersten Januarij 1579.

Uwer Liefden goede medebroeders die deecken ende capittelle der kercke van Oudemunster tUtrecht.

De mandato
Bouckaert notarius scripsit.

(Volgens de origineele minuut onder de losse stukken van het archief van Oudmunster in de Utrechtsche rijksarchieven.)

VII. Bezwaren van het kapittel van Oudmunster tegen de stad over het gevangenhouden van Cunretorff¹⁾.

In den eersten beclaghen sich zeer swaerlicken die Vijf Ecclesiën, dat duer dapprehensie van den schoolaster Dominus Cunenretorff, bij den magistraet van Utrecht gheschiet, haerlieder privilegiën costumen ende gherechticheit gheledeert ende vercort worden, niettegenstaende zeer ernstlick versoeck aen den voerseiden magistraet ten verscheyden tijden bij den Vijff Godshuysen ghedaen then fine van relaxatie van denselven, waerinne zij altijts in weygheringhe tot noch toe gheweest zijn.

Daerenboven hebben dvoerseyde Ecclesiën doen versoecken aen den voerseiden magistraet, dat, indien dselven oft yemant anders yetwes den voerseiden Cunretorff the laste wilde legghen, dat hij dienthalven voer zijnen competenten rechter gerenvoyeert ende ghesisteert zoude worden, die zij verstaen te wesen den Eertsbiscop van Utrecht; waerinne dvoerseyde magistraet insghelijcx in weijgheringhe is gheweest ende alsnoch is.

Item dat dvoerseyde Cunretorff zelve aen den voerseiden magistraet bij requesten ende andersins versocht heeft dvoerseyde relaxatie, die insghelijcx gheweigert is gheweest, als blijcken sal bij den stucken hierbij ghevought.

Ende en connen dvoerseyde vijf godshuysen niet bemercken, dat dese apprehensie gheschiet is uuyt ander oirsake dan dat dvoerseyde Cunretorff mit

1) „Dese zijn in een brief overgezonden aan Nieuburg om te dienen als een instructie, waaruyt hij een request aan Sijn Hoogheyte en aan de Prince van Oranje moest formeren.” (Kantteekening van Bondam.)

eenighen anderen zoe geestlicke als weerlicke gheconcipiërt zoude hebben zekere articulen oft redenen, daermede debaterende darticulen van seker Unie, die van Hollandt, Zeelandt, Gelderlandt, Zutphen, Utrecht, Overijssel, Vrieslandt, Groeninghen ende Omlanden, Linghen ende Drent aengaen zouden.

Ende alsoe op den xx^{en} Decembris lestleden dvoerseyde Vijf Ecclesiën gheresolveert waren dselve Unie niet aen the gaen dan op conditie, dat die van Gelderlandt ende Overijssel hem souden mede in dieselve begheven, ende dit al op behagen van zijn Altese, zijn Excellentie ende Generale Staten, zoe hebben etlicke van de voerseyde Ecclesiën gheraetsaem ghevonden, dvoerseyde Unie ende articulen van dien the pondereren, debateren ende mit redenen the overleggen, oft dieselve Unie aengegaen diende oft niet, aleer men daerop sluijten oft concluderen zoude, twelcke gheschieden zoude den x^{en} Januarij anno 79. Ende dienvolgens heeft Cunretorff mit sommige, als voerseyt is, dvoerseyde articulen ende redenen gheconcipiërt ghehadt, ende dit tot geen ander intentie dan om te confirmeren ende conroboreren haer goede opinie ende intentie, dwelcke in tlicht ghebrocht wesende, heeft den magistraet dit zeer qualick ghenomen ende alsoe die apprehensie van denselven Cunretorff ende anderen, oick van qualité, ghedaen, dwelcke alle tsamen gherelaxeert zijn, den voerseyden Cunretorff alleenlick uuytghesondert, den dvoerseyde magistraet voer haerlieder scepenbanck ther oirsake als voeren schijnen ther justicie te willen stellen.

Ende alsoe tselve tendeert tot groter prejudicie van de privilegiën ende costumen van de voerseyde Vijff Ecclesiën, altijts ende tot noch toe inviolabiliter gheobserveert, oick mede contrarie die Pacificatie van Gendt ende Satisfactie daerop gevolgt, zoe ist dat

dvoersejde Ecclesiën goetvinden tgene voersejt is, zijn Altese ende zijn Excellentie ende Generale Staten bij requeste oft andersins te kennen te gheven, ende versoecken dat dvoersejde Cunretorff gherelaxeert ende dvoersejde geestlicheit in dselve haere privilegiën ende lancwilighe possessie ghemainteneert ende ghesterckt sal worden. Ende ingevalle dvoersejde magistraet oft yemant anders op denselven Cunretorff yetwes te zeggen hadde, dat tselve gheschieden zoude mogen voer zijnen competenten rechter den Eertsbiscop van Utrecht oft then minsten voer zijn Altese, mits middelretijt mit voergande restitutie van de voersejde privilegiën ende relaxatie, cum spoliati ante omnia sint restituendi.

Queritur, oft mijn heeren niet goet en vinden, oick te remonstreren oft te kennen te gheven zeker publicatie, ghedaen bij (den) magistraet van Utrecht op den Sonnedach den x^{en} Januarij 79, tenderende grotelicx ten prejudicie van de(r) voersejde geestlicke personen staet ende hoir privilegiën.

(Volgens de minuut onder de losse stukken van het kapittel van Oudmunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)

VIII. Request van Van Cootwijk en Wachtelaer 1).

Aen mijn edele heeren Schout Burgermeys-
teren Schepenen ende Raede der stadt
Utrecht

Gheven oetmoedelijck te kennen Johan Van Coot-

1) Kenschetsend voor den geest der Utrechtsche katholieken is,

wijck burgher-hopman ende Johan Wachtelaer binnen Utrecht, hoe dat zij supplianten bij u, mijn edele heeren, alhier op Hasenberch gedetineert werden ter oorsaecke van sekere geschrifte, dat bij hemlyuden met meer anderen duer misverstant ende onverstant gescreven ende beteyckent is, twelcke zij supplianten verstaen bij UE. zeer qualicken genomen te werden ende tselve te smaecken conspiratie jegens de magistraet ende andersins, tgene nochtans geensins haerlyuder intentie en is geweest ofte alsnoch en is, maer ter contrarie altijd van meeninge geweest te zijn ende noch zijn, de magistraet in alles te obediëren, gelijk zij alle tselve bij eede presenteren te verclaren. Ende zij supplianten naederhant onderricht zijnde, waertoe tvoorseyde geschrifte tendeert, bevijnden zij duer tvoorseyde mis- ende onverstant hen geabuseert ende ontgaen te hebben. Daeromme zij in redene ende con-

dunkt mij, het volgende briefje, aan Wachtelaer in zijne gevangenschap toegezonden en bij de verhooren aanwezig:

„Mon neveu! Il me déplait fort de vostre fortune, si esst, que ne fault sinon quelque espas la patience; vous amis avecq moy conseillent, que faictes pour demain quelque mot de requeste, et la fondez que ce qu'avez attenté de dieter l'escript signé, avez fait à la requeste des aultres et que n'estes seul qu'avez dité, mes (?) comme Verkerck et aultres ont confessé d'en avoir assisté et adjouté avec escrit comme vous; après qu'offrez de faire ce que les aultres on fait, et que vostre intention n'a esté auchunement de faire contre le magistrat ny auchune prééminence, et qu'avez dit vostre opinion comme les aultres, estant demandé comme iceux, si non comme tout ce qu'avez fait soit fait pour le bien publicque. En offrant en tous endroitz vostre très-humble service. Et sans que lettre (?) présentez caution souffisante et en vigueur de ceste vostre relaxation. Vostre femme fort dolente et moy point moins vous disons le bon soir. En haste ce dernier de l'année.

Vostre bon oncle,
Wachteler.”

scientie oock wel behooren van tgene zij misbruyct moegen hebben bij UE. verdraghen te zijn. Waeromme de supplianten versoecken oetmoedelijck, dat UE. gelieve hen supplianten tvoorseyt misbruyck te remitteren ende mitsdyen hen onslaen van huerluyder detentie. Dit doende etc.

Johan Van Cootwijck. Johan Wachtelaer.

De Raet es tevreden, dat men de supplianten sal ontslaen, mits betalende hoer costen. Actum den x^{en} Januarij 1579.

G. Van der Voort.

(Volgens het geapostilleerde origineel bij de verhooren in het schepen-archief van Utrecht.)

IX. Request van Van Mierlo.

Aan mijn edele heeren Schoudt Borgermeys-
teren ende Schepenen der stadt Utrecht

Verthoent oetmoedelijck te kennen gevende Niclaes Van Mierloe, hoe dat Jan Van Cootwijck zijnen hopman hem als een medebeveelhebber onder zijne vendele doen laden heeft hem suppliant, omme opten naest-
lesten Januarij ¹⁾ tsynen huijse te compareren op peyne van eenen Karolus gulden; ende aldaer met andere beveelhebbers vergadert wesende, heeft denselven Cootwijck dselve voergelesen seeckere Unie, die te accorderen stont met andere provinciën, seggende wel expresselijck, dat hy last hadde van U Edele op te doen teekenen die persoenen, die in deselfde Unie

1) Deze datum is verkeerd: de bijeenkomst had plaats in het laatst van December 1578.

bewillichden off nyet; ende heeft dselve Cootwijck oversulcx begeert, dat hij suppliant volgende dictatie Johans Wachtelaers het ontwerp willen maecken, waertoe hij suppliant (als anders nyet wetende dan hetselve geschieden uuyt Uwer Edeler expresse last ende beveel, twelck hij bij eede presenteert taffirmeren) hem willich heeft laten vinden. Ende alsoe hij suppliant ter cause van dyen op Hasenberch in hechtenisse gestelt is, versoect hy suppliant, als onnosel van der zaecke ende geen auctoer wesende, dat Uwe Edele gelieve hem suppliant op hantastinge ende suffisante cautie bij provisie te ontslaen off hem suppliant tselve misdaet als andere mede te remitteren, presenterende syn hant ende geschrifte te roeyeren ende mit belofte van gelycke nyet meer te doen. Twelck doende etc.

N. Mierlo.

(Volgens het onderteekende origineel bij de verhooren in het schepen-archief van Utrecht.)

X. Brief van het kapittel van Oudmunster aan Van den Nieuburch over het gevangenzetten van Cuyntorff ¹⁾.

Confrater Nieuburch! Naer onse zeer hertlicke erbiedinghe.

1) „Misschien is dese brief wel ontworpen geweest, dog niet afgezonden geworden; zulks schijnt mij toe uyt de minute van een ander brief, in deselfde bewoordingen bevat, dog waarin redenen schijnen gegeven te worden, waarom men gedilayeert heeft gehad met het afzenden van desen. Zie de minute van dien brief, welke ik met B getekend hebbe.” (Kantteekening van Bondam.) Bedoeld wordt de hierna sub XI afgedrukte brief.

Wij zenden Uwer Liefden annexe aen desen zeker instructie ¹⁾, bij onsen capittelle gheconcipiërt ende bij denselven alleene gheapprobeert, omme uuyt dselve gheformeert te worden requeste aen zijn Alteze op den name van onsen medebroeder Cunretorff (alsnoch bij den magistraet alhier naer verscheiden versoecken vastgehouden), then fine denselven gherelaxeert ende voer zijnen competenten rechter the rechte gestelt zal moghen worden, naer breeder uijtwijzen derselver instructie.

Voert en connen wij niet laten Uwer Liefden the verwittighen die publicatie, bij den regierders deser stadt op den x^{ien} deser maendt van Januario ghedaen ²⁾ van den articulen, den Vijf Ecclesiën gheëxhibeert then fine van accord ende believen van denselven ecclesiën daerop (als Uwer Liefden wel kennelick is), die wij bij desen overseynden mitgaders den antwoerd bij den voerseyden Ecclesiën daerop ghevolght. Zullen nietemin Uwer Liefden verstaen, dat dese articulen bij den voerseyden regierders indt publiceren zeer verandert gheweest zijn, alsoe daeronder ghestelt hebbende: Dat alle die gheestelicke personen van nu voertaen excijsen betalen zullen als die weerlicke. Item dat men nae ses uren tsavonts ende voer vijf uren smorgens gheen clockluydinghe ende exercitie van der oude Catholicke religie en sal mogen doen op haerlieder

1) Naar het schijnt het hiervoor sub VII gedrukte stuk.

2) Om dit en het volgend stuk niet te verminken, heb ik ook afgedrukt wat over de tweede grief der kapittelen tegen de stad (het afkondigen der door hen nog niet aangenomene overeenkomst omtrent de exercitie der religie) geschreven is. Overigens geef ik hier uitsluitend wat op de zaak van Cuyntorff c. s. betrekking heeft, en behoud mij de andere stukken over het tot stand komen der Nadere Unie te Utrecht en wat daarmede samenhang tot eene latere gelegenheid voor.

correctie etc. Voerts dat alle geestlicke personen ther eerster instantie voer haerlieder banck the rechte staen sullen. Dat men allen denghenen, zoe vrouwen zoe manspersonen, die hoer professie begheeren te verlaten ende of te gaen, sal laten volgen competentie van goederen etc. ende meer andere derghelijcke enormiteiten, die wij Uwer Liefden bij desen overghesonden zouden hebben, indien wij daervan copie hadden moghen verwerfven; dan en willen dvoerseyde regierders niet alleen gheen copie van de ghepubliceerde articulen geven, maer zijn oick in weygeringe van visie te laten gheschien ther tijdt dselve bij zijn Alteze gheconfirmeert ende gheapproveert zullen zijn; then welken fine wij verstaen hebben, dat zij haerlieder gedeputeerde nae boven gheschickt hebben. Uwer Liefden mochten tasten, off men daer heymelicken copie verkrijgen mochte van denghenen, dien dvoerseyde hairliedder ghedeputeerde in handen overghelevert hebben. Ende aenghesien tselve grotelicx tendeert tot prejudicie van den privilegiën der geestelickheit, hebben dvoerseyde Vijf Ecclesiën ghesloten, haerluijder ghedeputeerde aen zijn Alteze uuijt te zenden om tselve the beletten. Nemaer beducht wesende, dat derwijlen die instructie opgericht wordt ende die voerseyde gedeputeerde hem veerdich zullen maken, then versoecke ende vordel van de voerseyde magistraet ghedisponneert ende dvoerseyde ghepubliceerde articulen gheconfirmeert zouden moghen worden, hebben voer goedt ghevonden, therstondt aen zijn Alteze the schrijven ende the versoecken, dat die voerseyde confirmatie niet en gheschiede aeler die Ecclesiën daerop gehoert zullen worden, welke missive hierbij ghevought wordt om bij Uwer Liefden aen zijn Alteze ghepresenteert the worden, ende daerbeneffens copie van denselve, opdat Uwer Liefden van den inhouden derselver onderricht

mach worden. Wij zenden Uwer Liefden voerts over die procuratie van Cunenretorff, mits acte van adhesie van den Vijff Ecclesiën op deselve sake. Noch zenden wij Uwer Liefden over die articulen van die Naeder Unie, off bij adventure Uwer Liefden eenighen articulen van dien behoefde te hebben.

(Volgens de minuut onder de losse stukken van het kapittel van Oudmunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)

XI. Brief van het kapittel van Oudmunster aan Van den Nieuburch over het gevangenhouden van Cunenretorff.

Domine confrater! Naer onser zeer hertlicke erbie dinghe.

Wij zenden Uwer Liefden annexe aen desen zeker instructie, bij onsen capittle gheconcipiert ende bij denselven alleene geapprobeert ¹⁾ omme uijt dselve gheformeert the worden een requeste aen zijn Alteze ²⁾ op den name van onsen medebroeder Cunenretorff, alsnoch bij den magistraet alhier naer verscheiden versoecken van dimissie vastghehouden, then fine denselven eens gherelaxeert ende voer zijnen competenten rechter ghestelt zal moghen worden, naer breeder uijtwijzen derselver instructie. Ende zouden den brenger van desen overlanck afgheveerdicht hebben ³⁾,

1) Naar het schijnt het hiervoor sub VII gedrukte stuk.

2) „Uit de specificatie van vershot, door Nieuburg gedaen, blijkt, dat aan de Pr. van Or. op den 26 Januarij 1579 te Antwerpen een request dienaangaande gepresenteert is.” (Kanttekening van Bondam.)

3) „Waertoe het schijnt, dat reeds ontworpen is geweest de brief, zoals met A getekend hebbe.” (Kanttekening van Bondam.) Bedoeld wordt de hiervoor sub X afgedrukte brief.

dan op hope van deselve relaxatie bij den voerseyden magistraet, die daghelicx zeer apparentlick was, is dsake tot deser tijdt toe ghedelayeert.

Voert en connen wij niet laten Uwer Liefden the verwittighen die publicatie, bij den regierders deser stadt op den xren deser maendt van Januario ghedaen van den articulen, den Vijf Ecclesiën gheëxhibeert then fine van accordt ende believeen van denselven Ecclesiën daerop (als Uwer Liefden wel kennelick is), die wij bij desen overseijnden mitsgaders den aentwoerdjt bij den voerseyden Ecclesiën daerop ghevolght; zullen nietthemin Uwer Liefden verstaen, dat dese articulen bij den voerseyden regierders indt publiceren zeer verandert geweest zijn, alse daeronder ghestelt hebbende: Dat alle die geestlicke personen van nu voertaen excijsen betalen zullen ghelijck die weerlicke. Item dat men nae ses uren tsavents ende voer vijf uren smorgens gheen clockluijdinghe ende exercitie van der oude religie Catholicke en sal moghen doen, stellende den wederspannegen onder haerlieder correctie ende straffe. Voerts dat alle geestlicke personen ther eerster instantie voer haerlieder banck the rechte staen zullen. Dat men allen denghenen, zoe vrouwen als manspersonen, die haerlieder professie begeeren aff te gaen ende the verlaten, zal laten volghen competentie van goederen etc. ende meer andere derghelijcke enormiteiten, die wij Uwer Liefden bij desen overghesonden zouden hebben, indien wij daervan copie hadden moghen verwerfven, dan en willen dvoerseyde regierders niet alleen gheen copie van de ghepubliceerde articulen geven, maer zijn oick tot noch toe in weygheringhe geweest van visie the laten gheschien, denckende daerop eerst approbatie van zijn Alteze the zullen verwerfven; then welcken fine wij verstaen hadden, dat zij haerluyder gedeputeerde nae

boven geschickt hadden. Ende aenghesien tselve grotelicx tendeert tot prejudicie ende inbrueck van den privilegiën der geestlicheit (die zij mede ghesworen hebben voer the staen ende the helpen defenderen), hadden (de) Vijf Ecclesiën ghesloten haerlieder ghe-deputeerde aen zijn Alteze uuijt the zenden om tselve the beletten; ende beducht wesende dat derwijlen die instructie aenghericht zoude worden ende die voerseyde ghedeputeerde sich veerdich zouden maken, eenichsins then versoecke ende vordel van den magistraet ghedisponneert ofte dvoerseyde ghepubliceerde articulen gheconfirmeert hadden moghen worden, was voer goedt gevonden, therstondt aen zijn Alteze the schrijven ende the versoecken, dat dvoerseyde confirmatie niet gheschien en zoude aeler die Ecclesiën daerop ghehoert zouden worden.

Dan derwijlen wij op de saeke van onsen medebroeder Cuenretorff uuijt oirsake als voerseyt delayerende zijn, hebben dvoerseyde regierders van der stadt, niettegenstaende die publicatie bij hemluyden ghedaen, versocht dat uuijt elke van den Vijf Ecclesiën een ghedeputeert zoude worden, mittenwelcken dieghene, die zijluyden oick deputeren zouden, dselve ende anderen voergaende articulen resumeren ende in communicatie van dien treden zouden, al then fine van accorde ende vereeninghe.

Waerinne die van den Ecclesiën zeer verwondert wesende, hebben gedacht, dat zij bij adventure confirmatie versocht ende niet gheïmpetreert en hebben, omme twelcke the vernemen ende the ondertasten Uwer Liefden alle neersticheit doen wille, mits oick aen tgene zijluyden in toecomenden tijden zullen moghen doen, inghevalle wij mit hemluyden niet en vereenighen, als gheen ofte cleijn apparentie daertoe

460 *Verzet der katholieken tegen de Unie van Utrecht.*

wesende, ende dselve confirmatie in alle manieren dus moghelijk zijnde the beletten.

(Volgens de minuut onder de losse stukken van het kapittel van Oudmunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)

XII. Concept-request van het kapittel van Oudmunster aan den Aartshertog, over het gevangenhouden van Cuyntorff door de stad ¹⁾.

Verthonen in alre oetmoedicheit Deken ende Capitele van Oumonster tUtrecht, dat, all ist dat bij die Pacificatie van Gent, die Unie bij Generaell Staeten, bij solemnele eede dairop gevolcht, die beloffte bij U Hoecheyt int acceptieren des gouvernement van deser Nederlanden gedaen, sampt die Satisfactie die ingesetenen van Utrecht bij die Excellentie des Prins van Oraingien verleent alleer zie hem onder zijn gouvernement volgende die voirscreven Pacificatie van Gent gegeven hebben (alsoeck bij speciale conventie ende verbontenisse bij eede deene den anderen in die stadt van Utrecht beloefft, bij diewelcke die van den Gerichte derselver stadt bij acte, die van de geestelickheyt verleent, houden die Satisfactie off zie van woerde tot woerde in die voirscreven eet gheëxprimeert waere)

1) Uit den inhoud blijkt, dat dit request is geschreven na Cuyntorffs vrijlating, op 29 Januari, toen terstond tot het protest tegen de door hem ondergane behandeling, dat bij Van den Spiegel gedrukt staat, werd besloten; het is blijkbaar vastgesteld tegelijk met den hierna volgenden brief van 31 Januari.

opentlick gecaviert wordt: Dat een yder, van wat staett ende qualiteyt hij zie, zoe geestlick als wairlick, sall gemaintineert, gestiefft ende gesterckt worden in zijn oude gebruick, privilegiën, immuniteyt, goederen ende gerechticheyden; ende zoe dan nae allen geestlicken ende werlicken rechten als nae oude usantie, coustumen ende gebruyck, menschen memorie boevengaende, in die stadt van Utrecht onverbrekelick gheüsiert ghest west es, dat men die geestlickheyt zoe in criminalibus als civilibus causis voir hairen geestlicke competente richter hefft moeten conveniëren off te minsten forum hefft gherenvoyeert. Desnietteghenstaende hefft beliefft Schout Burghemeesteren Scepenen ende Raedt der stadt Utrecht, haer supplianten medebroeder Heer Jacob Cunretorff Scholaster daettlicken uuyt zijn huis haelende ende daernaee een maent lang in die ghiesselinge thouden, hem nacht ende dach tot zijne groote achterdeell ende costen bewaekende, niettegenstaende exceptionem fori et privilegium ordinis bij hem gheproponiert, ter oersaecke dat den xii Decembris geconcipeert wesende bij sommichge commissarisen eenichge articulen van Naerder Unie mit die van Hollandt ende Zeelandt, Gelrelant, Vrieslandt, Overijssel, Groninchgen ende Utrecht an te gaen op tbehaegen van haerluyder respective meesteren ende dairop tcoemen geresolveert op den x Januarij, dieselve Scholaster mit eenen Heeren Johan Van Renes canonick van St. Johan sekere instructie geconcipeert hadde voer zijn opinie als een litmaett van de Staeten van Utrecht, wesende daerop capittel in haer supplianten kereke geleyt ende oeck verscrivinge van de Staeten gegaen, waerinne onder anderen zijn gevoelen was, dat men die Unie nyet en behoirde sonder advijs ende voirweten van Euwer Hoecheyt ende believeen van de Generaell Staeten an te gaen. Ende allzoe

oock mijn heeren burghemeisters ende regierders der stadt Utrecht die voerscreven geconcipeerde articulen op den xxvi^{en} Decembris lestleden haer acht hopluyden ende bevelhebben voergehouden ende gelesen hadden, es daerduer een gemene fame duer die stadt van Utrecht gegaen, dat een ijder hoipman mit zijn bevelhebben ende rotmeesteren dairop ziene opinie soude moegen seggen, gelijk diensvolgende oock eetlicke hoipluyden hair bevellhebben opinie daerop gehoert ende angeteyckent hebben; waerdoer oock gebuert, dat haer suppliant medebroeder van eetlicken gesolliciteert gewesen es, die sulcks meenden bij wille ende consent des magistraetts tgeschiene, om ziene opinie haer mede te deilen ende te communiceren. Waermede emmers gheen crimen can gecommiteert zien, gewandelt hebbende ter goeder trouwe, waerdoer een geestlick man, wesende eene mede van de principaell hoeffden van haer suplicants capitell ende littmaett van de Staeten, die wertlicke rechter onderworpen soude behoeren twerden.

Ende hoewell zie supplianten voer haer medebroeder mennichmaell geintercedeert hebben, om hem voer zijn competente rechter te renvoyeren, gelijk hij oock bij supplicatie begeert hefft van zijne giesselinghe ontslaegen twerden, soe hebben nochtans die voirscreven regierders tselve niet willen doen. Dan tlaesten duer bede ende intercessie van den edelen walgeboeren heren Heren George Van Lalaing graeve Van Renenberg hebben zie hem uuijt die giesselinghe ontslaegen, onder hantastinghe an den schout gedaen, tot vermaninghe weder inne te houden, mits betaelende die costen van de giesselinghe, dwelcke duer tongeregelt regiment van ziene wacht tot groete summe binnen montierende. Ende allzoe tselve es grottlicken tendierende tot onderganck ende destructie van

hairluyder supplianten immunityt, privilegiën ende gerechticheyden, then heden menschen memorie tboevengaende gheuseert ende onverbreeckelijcken gebruyckt, ende gemerckt tgerichte in deser saecke geheel suspect es ende recusabell, als gepubliceert hebbende gedurende die giesselinghe, om haer supplianten confrater onder haer jurisdictie thouden, datt alle geestlickheyt ter eerster instantie voer haer terechte tmoeten staen.

Versoecken ende begheren daerom oetmoedelick, dat bij Euwer Altesse dieselve saecke tot hem sall gelieven te trecken, om voer Euwer Excellentie ende Raedt van Staeten verhoert mits haerluyder suppliant medebroeders defensie tmoegen werden, ordonnerende tot dien eynde den gerechte van Utrecht, dat zie alle informatiën responsiven ende defensiën respectieve, in dese saecke genoemen ende gedaen, an Euwer Hoecheyt oevergesonden moegen werden, om nae gelegentheytt, partie in rechte gehoert, geordoneert twerden, zoe op die infractie van haerluyder suppliant privilegiën exemptien ende gerechticheyt als op die condemnatie van de costen, bij die van den gerichte voerscreven gedaen, mits alletghene daarvan dependeert, behoeren sall. Dit doende etc.

(Daaronder staat nog het volgende:) Dat mijn edele heere dese concepte, om thebben facti speciem, sall moegen myt mijn heere Snavels offte Berott communicieren ende nae haerluyder advis conclusie nemen; ende dunckt haer die saecke voer den Secreten Raede niet dientlicken tzien, dat men versoeckt commissie op den Raedt van Mechelen.

(Volgens de minuut onder de losse stukken van het kapittel van Oudmunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)

XIII.7 Brief van het kapittel van Oudmunster aan Van den Nieuburch, over het ontslaan van Cuyntorff.

Weerdighe wiese ende voersichtige lieve medebroeder! Nae alle voergaende erbiedinge connen wij Uwer Liefden nyet verswigen, dat onse medebroeder die Scholaster op eergisteren duer intercessie van den walgeboiren heeren George Van Lalaing graeve tot Rennenberg uuyt zijn giesselinghe ontslaegen es, op hantastinghe an den schout gedaen, dat hij tot vermaninghe derselver allthoes weder sall inhouden; ende allzoe tselve tot groett achterdeel es van onse privilegiën immunityt jurisdictie ende gerechticheyden, dunckt ons in gheenre manieren geraeden tzien, dat wij sulcks coniventibus oculis verbij laeten gaen. Te meer dat tgerichte denselven onse medebroeder in die costen van zijn gisselinghe gecondemneert hefft, die duer die ongeregeltheyt van zyene wachte oever die driehondert gulden sullen beloepen. Ende want ons bedunkens dapprehensie bij de magistrat gedaen van ons voerseyden medebroeder tegens alle oude costumen ende onse gerechticheyden oeck sonder oersake geschyet es, bijsonder zoe hij oeck allthoes gheëxci-piert hefft onder haer jurisdictie niet tstaen, wel behoerden de costen selfs te dragen. Soe ist, dat wij Uwe Liefden begeren, het feijtlicke daet gelyck tselve gebuert is aen zijn Alteze ende Raedt van Staten (indyen Uwe Liefde hetselfde alsnoch nyet gedaen heeft) te remonstreren, ende versoken bij requeste ofte andersins, dat de magistraet bevolen worde dinformatie ende alle hetgeene zijluden op ons medebroeder weten ofte willen seggen aen de voerseyde Raedt van Staten over te senden, omme ons voerseyde medebroeders defensie daerop gehoert hebbende deselfden geheel tabsolveren, ende ordoneren van de costen ende infractie

van ons voerseyde privilegiën ende gerechticheyden naer behoeren, soe zijluden staende dapprehensie, omme de voerseyde Scholaster te houden onder haer jurisdictie, bij publicatie doen afroepen hebben, dat alle geestlijke personen ter eerster instantie voer haer te rechte souden moeten staen (gelijckent wij Uwer Liefden met onse voergaende missive aengedient hebben), tot infractie van alle onse gerechticheyden ende privilegiën; ende naerdatt wij uuyt onsen voerseyden medebroeder konnen verstaen, willen de voerseyde magistraet sich behelpen tot zijn beswarenisse mit zekere publicatie, bij deselfde magistraet gedaen op den x Julij ¹⁾ lestleden de Vijf Ecclesiën ongehoert, hetwelken daeromme hem nyet prejudiciabel mach wesen, hoewel zij ter contrarie willen sustineren, dat wij behoeren te staen onder huer publicatie ende clockludinge.

Wij senden Uwer Liefden hyerbeneffens de leste requeste mitsgaders dapostille daerop, duer welken die voerseyde heere Scholaster uuyter gijslingen ontslagen is, die hij onder expresse protestatie vis metusque causa et quod inter suos inimicos versaret, qui indicta causa illum condemnarent, oevergegeven hefft, in ghene meininge wesende daermede haerluyder jurisdictie te willen prorogieren, ende dat hij oeck dselve protestatie vi metusque causa haer nyet en dorste doen insinueren etc.

Weerdighe wijze ende voersichtighe lieve medebroeder! Wij willen den oppersten Heere bidden Uwer Liefden in ghesontheit the willen spaeren ende Zijn gratie the verleenen.

TUtrecht den lesten Januarij 1579.

Indien Uwer Liefden ijjetwes oft niet met allen ghe-

1) Lees: Januarij.

profiteert ende verworfven heeft, ende gheen appaentie en is van yetwes the moghen vervorderen, zoe moghen dselve Uwer Liefden, naedien dese aencomende saeke gheremonsteert ende antwoerdt daerop vercregen sal zijn, weder thuijscomen, ende dit al om vorder onnutte costen the schouwen.

(Volgens de minuut onder de losse stukken van het kapittel van Oudmunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)

XIV. Specificatie van oncosten, diewelcke Heer Aedelbert van den Nieuburch gedaen heeft anno XV°. LXXIX indt reysen tot Andtwerpen aen die Excellentie van mijn heer die Prince van Oraengien etc. omme te solliciteren dat mijn heere die scholaster Mr. Jacob Cunretorff ontslagen mochte worden van die gysellinge ofte apprehentie bij die van der stadt van Utrecht gedaen op den

In den eersten voor een sleede van Utrecht tot aen die Vaert den VIII Januarij 1579	III st.
Item van Vianen tot Gorcum voer een sleede betaelt	III R x st.
Item verteert savons in die schans voer Loevensteyn	XIII st.
Item den ix Januarij van oversetten tot Guorricum, alsoe het groot ijs-ganck was	XXVI st.
Item van Guorricum tot aen die Dusse van ons goet te dragen ende the leyen.	xx st.
Item van die Dusse tot Sunte Geertruydenberge voor een sleecken . .	xvi st.
Item voor ontbyten	xii st.

Item voor een wagen van Sinte Geertruydenberge tot Breda	xx st.
Item savonts the Breda verteert. . .	II gl. II st.
Item den x ^{en} Januarii van Breda tot Andwerpen voor een wagen betaelt.	IIII gulden.
Item onderwegen in den Ketel verteert.	XIII st.
Item den xviii ^{den} Januarij betaelt van drie hemden the wasschen	IX st.
Item betaelt onse weerdts tot Andwerpen int Gulden vlies voor mijn ende mijn knecht verteerde kosten van den x ^{den} . Januarii off tot den xxi ^{sten} . toe xxii gulden ende xi stuvers. Item noch betaelt denselfden weerdts van den xxi ^{sten} . Januarii tot den iii ^{en} . Februarii toe xxviii gl. ende xvii st., maeckende the samen	LI gl. VIII st.
Item gegeven den xxvi ^{sten} Januarii van een requeste te maeken aen die Excellentie	xxxii st.
Item van die requeste te copieren . .	ix st.
Item den secretaris van die Excellentie geschoncken, om die goede expeditie ons gedaen den ii ^{en} Februarii. . .	II gl. II st.
Item den iii ^{en} Februarii gegeven van vracht van Andwerpen tot den Oldenbosch	xxvi st.
Item in den Afterbrouck verteert . .	xvi st.
Item in den Oldenbosch tsavonts verteert ofte verwermt	x st.
Item den vierden Februarii van den Oudenbosch tot Dordrecht van schuytvracht.	xx st.
Item tot Dordrecht gebleven om die grote tempeest ende dat onweer ende	

ijsganck, dat wy niet over en mochten; daer verteert van den vierden Februarii tot den vii ^{en} . toe tsamen.	VI gl. xvii st.
Item van Dordrecht tSaterdaghes den vii ^{en} Februarii tot Papendrecht over te setten omme die grote ijsganck .	xxx st.
Item op Papendrecht wat gewerupt .	iii st.
Item van Papendrecht tot Schoenhoven voor een slede	ii gl. x st.
Item voor Schoenhoven van oversetten.	iiii st.
Item tot Schoenhoven gedronken ende ontbeten.	xv st.
Item tot Lopick snachts verteert . .	xxv st.
Item van Schoenhoven tot Utrecht van een slede	ii gulden.
Item noch voer tverlies van tgelt, alsoe in Brabant die halve goude realen maer en deden xlv stuyvers ende mijn aengetelt waren ende hier tUtrecht ganck hadden voor xlvii stuyvers, compt ergo alhier	<u>xxv st.</u>
Somma. . .	<u>xcii gl. xviii st.</u>

(Volgens een afschrift naar het origineel gemaakt door P. Bondam, bewaard in de Utrechtsche rijks-archieven: Suppl.-inventaris v. boekd. en bundels N°. 65.)

XV. Pasquillus. 1579.

Borgers van Utrecht loflijk vernaemt,
 Eertijts in wijsheit rijckelijck beclijvende,
 Aensiet met ogen, met herten beraemt,
 Hoe dat men tuwent den tol is drijvende,
 Hoe dat men u previlegyen sterck is stijvende,

Uuytroyende tgundt tyrannich was ingevoort,
Met schatten ende scheeren die huydt ofvryvende,
Onder menichfuldigen imposten ghy versmoort,
Ende dat duer *thinvoeren* ¹⁾ van divers accoordt,
Daer men u in siet *leyen* ²⁾ duert nat en drogen.
Teleeft ³⁾ hier al, dat uwen arbeit oyt brocht voort
Int zweet uwes aensichts: hoe kundt ghijt gedoogen?
Legt of den bril! tis meer dan tijt! siet uut u ogen!

Diversche brillen worden u by groten hopen
Met haer huysgens geschoncken voor tselve gelt:
Dan wilt men u *Gentsche* ⁴⁾ w:ren voorsetten om copen,
Dan worden u *oeraengens* ⁵⁾ genochsaem aengetelt,
Dan *Alansche* ⁶⁾ wortelen, bitter en ongeschelt,
Wil men u voor soet en bereyt doen craken.
Tis wonder met wat roeye ghy al wordt gequelt,
Ja int laest met *Unyen* ⁷⁾, zeer quaet om genaken.
Smenschen herten *druenen* ⁸⁾, die se moet smaken
Ofte in eniger wijs te schellen pogen,
Tsijn *casus mirus* ⁹⁾, wonderlycke saken,
Daer sich menich nu in vijnden bedrogen.
Legt of den bril! tis meer dan tijt! siet uut u ogen!

Menigen schadeliken *pijlen* ¹⁰⁾ siet men verloren
Van den *zuwyl* ¹¹⁾ ofdrucken *uut een eng* ¹²⁾ gemoet,
Daer *butten* ¹³⁾ menschen als *wulpen* ¹⁴⁾ na sporen,
Om *wael* ¹⁵⁾ te brengen op een lose voet.

1) Mr. Floris Thin.

2) Aert Dirricks Van Leyen.

3) Lubbert Van Cleef.

4) Die stadt van Gent.

5) Die Prins

6) Duc d'Alansoa.

7) Die Unij.

8) Jan Robbertz. Van Druenen.

9) Casus mirus etc. (blijkbaar een fout voor: Casimirus, nl. Johan Casimir van de Paltz en zijne aanhangers te Gent.)

10) Paep Pijl. 11) Claes Van Zuylen. 12) Frederick Wteneng.

13) Die Butten. 14) Die heer van Wilp. 15) Willem De Wael.

Maer tis al vergeefs, wat kosten men so doet!
Sy waren beter tot meerder orbaer gestelt;
Dan die sulcx seyde viel wel in een quade boel:
Als van *griffoenen* ¹⁾ worden hi terstont gequelt,
Men souden hem wel doen *pypen* ²⁾, al waert met geweld,
Een liedeken, dat beter tot tspel soude doogen:
Met sulcken gasten moet een quaet ey sijn geschelt!
Hangt op den dief, laet dien schelm droogen!
Legt of den bril! tis meer dan tijt! siet uut u ogen!

Onverstandige *bocken* ³⁾ sonder enich reden
Gaen hem selven *vosloselyken* ⁴⁾ in alles achten,
Sijnde als een *block* ⁵⁾ van *bot eyken* ⁶⁾, grof onbesneden,
Willen sy aller menschen wijscheyt vercrachten.
Sij *stellen* ⁷⁾ haer datelick met groter machten
Een *nye hof* ⁸⁾ van geestelyke ende weerlyke saken;
Van desen moet men allen privilegiën pachten,
Sy willen kunnen vryen of slaven maken.
Maer sy sijn als *beleemde putten* ⁹⁾ vol ongemaken.
Wilt er voor wachten of ghy wordt bedrogen:
Die daerin valt kan daer qualyken weer uuytgeraken,
Want die mueur is gladt int hooch opgetogen.
Legt of den bril! tis meer dan tijt! siet uut u ogen!

Tis excellent sich voort vaderlandt gedragen,
Dolsinnich beelden breeken van steen of hout,
Geestelick en weerlick uutet hare jagen,
Kercken en capellen beroven van silver en gout,
Cloosters opsetten voor jong en oudt,

1) Frans Griffuensz.

2) Cornelis die Piper.

3) Rijck Van Bockhoven.

4) Peter Vos.

5) Jelis Block.

6) Jan in die Keyser, genaemt Botteycken.

7) Berent Stell.

8) Laurens Van Niehof.

9) Jan Van Leemput.

Dat munniken en bagynen haer eedt mogen verlaten ;
Hierin dispenseert een ygelick even stout,
Recht of wy al op den stoel van Moyses saten.
Al *statet* ¹⁾ die waerheyt tegen, ten mach nyet baten :
Tsijn al Roomsche brillen , die nyet en dogen ,
Thys ²⁾ goet patrioots doude religie haten ,
Sacramenten blasphemeren , tsijn *huberts* ³⁾ logen !
Legt of den bril ! tis meer dan tijt ! siet uut u ogen !

Prinse.

Princelyke borgers ! als men vri sal spreken
Van dissoort , dat gebruyckt wordt in der tijt :
Men gaet certeyn u privilegyen versteeken ,
Die men, veynst te willen wesen bevrijdt.
Ja, seyt men dan, ghy bent die Spaensche inquisitie quyt !
Men leert dat moedernaecte woordt op dorpen en stede !
Dan geschiet hier een abuys , tmoet hebben respijt ,
Men lytet duer *meer landen* ⁴⁾ alleen om vrede.
Maer eylacy een *diephout* ⁵⁾ , groot gewoelt int brede ,
Met *stricken* ⁶⁾ beset en kunstich duertogen ,
Tsijn *foyten* ⁷⁾ , die *werck houwen* ⁸⁾ , om weer tontreden :
Maer wie kant , dan die in *Abrahams schoot* ⁹⁾ mogen
Haer bril in tijts ofleggen en sien uut haer ogen.

(Naar een afschrift eener gelijktijdige kopie, waarbij dezelfde hand de hier in de noten gestelde namen der bedoelde personen had bijgeschreven, door P. Bondam, bewaard in de Utrechtsche rijks-archieven: Suppl. inventaris v. boekdeelen en bundels N°. 65.)

-
- 1) Die Staten. 2) Tys in den Cuelsen Dom.
3) Heer Hubert pastoer van St. Jacob.
4) Adriaen Van Meerlandt. 5) Diepholt.
6) Jan Strick met zijn sonen. 7) Peter Feyt.
8) Cornelis Van Werckhoven.
9) Die soen in Abrahams schoot.

**XVI. Ordonnantie van betalinghe van den montcosten etc.
van den scholaster Cunretorff then tijde van zijne
apprehensie.**

Op den vi^{en} Martii 1579 die eerwaerde heeren deeken ende capittle van Oudemunster tUtrecht, capitulariter in haerluyder capittelhuysse vergadert zijnde, hebben gheordonneert, dat die costen, dwelcke Mr. Jacob Cunretorff scholaster etc. ther cause van der apprehensie, bij hem van die van der stadt Utrecht gheleden van in die xii nachten oft daeromtrent anno LXXIX a Nativitate beginnende, bij provisie betaelt zullen worden uuyt die penningen, onder Mr. Folcardt Van Montzima berustende ende hercomende van de vercopinghe van lande, bij die heer Van Braeckel ghecoft. Presentes Decanus, Cunretorff, Honthorst ende Nieuburch.

(Volgens de origineele notulen van het kapittel van Oudemunster in de Utrechtsche rijks-archieven.)
